

Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi
Turkey Journal of Theological Studies
[Tiad-2017]

[Tiad], 2019, 3 (2): 205-237

Hadislerin Kaynakları Dışında Kullanımı ve Tahlili: Ravzatu'l-Ukûl Örneği
The Use of Hadiths Out of Hadith Sources and Their Analysis: The Case of
Ravzatu'l-Ukûl

Yakup Koçyiğit

Dr. Öğretim Üyesi/Karabük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

yakup0842@hotmail.com

Orcid ID: 0000-0003-0896-9775

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received : 18.07.2019

Kabul Tarihi / Accepted : 25.10.2019

Yayın Tarihi / Published : 25.10.2019

Yayın Sezonu : Aralık

Pub Date Season : December

Atıf/Cite as: Koçyiğit, Yakup. "Hadislerin Kaynakları Dışında Kullanımı ve Tahlili: Ravzatu'l-Ukûl Örneği". Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi 3 / 2 (Aralık 2019): 205-237.

İntihal/Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. <http://dergipark.gov.tr/tiad>

Copyright © Published by Mustafa YİĞİTOĞLU- Karabuk University, Faculty of Theology, Karabuk, 78050 Turkey. All rights reserved.

Hadislerin Kaynakları Dışında Kullanımı ve Tahlili: Ravzatu'l-Ukûl Örneği

Hadislerin Kaynakları Dışında Kullanımı ve Tahlili: Ravzatu'l-Ukûl Örneği

Öz

Müslümanların anlayışında, sünnet hayatın kendisidir. Bütün olumsuzluklara rağmen kaybetmediğimiz birtakım güzelliklerimiz varsa bu Hz. Peygamber'in (s.a.v) yaptıklarında bize kalan kutlu mirasın izleridir. Bu güzelliklerin içimize sinmesini sağlayan yol önderleri olmuştur. Bunlar sahabenin yanı sıra bazen bir devlet adamı, bir müderris, bir dergâhın postnişini, bir vaiz, bir imam bazen de bir edip olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanlara yol gösteren bu önderler Hz. Peygamber'in (s.a.v) sözlerini, öğütlerini hayatlarında tatbik ettikleri gibi yazdıkları eserler aracılığı ile de nasihat olarak bizlere aktarmışlar, akıl ve gönül hafızamıza yerleştirmişlerdir. Hiç kuşkusuz bizlere önderlik eden ecdadımızın bu birikimlerini ihtiva eden eserlerin bir kısmı doğal olmayan nedenler ile günümüze intikal etmemişse de pek çoğu bize kadar ulaşmıştır.

Bu eserlerden biri, Anadolu Selçuklu Devleti döneminde Malatya'da yaşamış olan önemli âlim ve devlet adamlarımızdan Muhammed b. Ğâzî el-Malatıyavî'nin yazmış olduğu nasihatname niteliğindeki *Ravzatu'l-'ukûl'* dur. Eser, içinde hikayeler, meseller, hikmet içerikli şiirlerin yanında çok sayıda ayet ve hadislerden de nakiller yapılarak toplumda iyiliğin ve güzelliğin yayılmasına katkı sunmuştur.

Bu çalışmamızda adı geçen eserde zikredilen hadislerin kullanım üslubunu ele alınması ve hadis ilmi açısından tahlili amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Nasihat, Ravzatu'l-ukûl, Malatıyavî, Hadis Tahlili.

The Use of Hadiths Out of Hadith Sources and Their Analysis: The Case of Ravzatu'l-Ukûl

Abstract

In the understanding of Muslims, the Sunnah is life itself. In spite of all our problems and shortcomings, if we have some beauty that we have not lost, it is because of the traces of the Prophet's (pbuh) blessed inheritance. There have been leaders who helped us accept these beauties. In addition to the companions of the Prophet (pbuh), these leaders have taken on different roles like a statesman, a professor, a sheikh of a lodge, a preacher, an imam and sometimes a literary man. These people apply the Prophet's (s.a.v) words and practices in their life and also transfer them through their books to us as advice and set them in our minds and hearts. Certainly, some of the works of our predecessors that contain these accumulations of knowledge have not reached our day because of different reasons, but many of them made it to our time.

One of these works is Muhammed b. Ğâzî el-Malatıyavî's *Ravzatu'l-'ukûl'*. He is an important scholar and statesmen who lived in Malatya during the period of Anatolian Seljuk State. The work contributed to the spread of goodness and beauty in the community by carrying out stories and poems of wisdom as well as verses from the Holy Quran and Hadiths of the Prophet (pbuh).

In this study, the aim is to analyze the style in which the Hadiths are used in the mentioned work and to analyze the Hadith in terms of Hadith methodology.

Keywords: Hadith, Advice, Ravzatu'l-ukûl, Malatıyavî, Hadith Analysis.

Giriş

Her ilim dalının gayesi, ihtisas alanı ve usulü vardır. Hadis ilminin gayesi Hz. Peygamber'in (s.a.v) öğretilerini insanların doğru bir şekilde öğrenmesini sağlamaktır. Bu çerçevede bir taraftan peygamberî hayat tarzını insanlara sunarken diğer taraftan Hz. Peygamber'e (s.a.v) ait olmayanların ayırt edilmesi gerekmektedir. Bu yönüyle, geçmişte ve günümüzde her türlü eserin değerlendirilerek; hadis adıyla nakledilmiş olan sözlerin incelenmesine, kaynaklarının belirlenmesine ve tahliline ihtiyaç vardır.

Hadis "Rasulullah'a (s.a.v) izafe edilen söz, fiil, takrir, fiziki ve ahlaki özelliklerdir." diye tarif edilir.¹ Sünnet ise hadisler ile ortaya konan hayat tarzıdır. Hadislerin doğru bir şekilde nakledilmesi konusunda hadis âlimlerinin çok gayretleri olmuştur. Ancak insanlara ulaşan, muhaddislerin dışındaki edip, sanatkâr, ilim, fikir ve devlet adamlarının ortaya koyduğu bu kabil eserlerin, hadisin toplumlar tarafından benimsenmesinde ve içselleştirilmesinde önemli katkıları göz ardı edilemez.

Selçuklu Devleti yönetiminde XII. yüzyılın sonları ile XIII. yüzyılın başlarında Anadolu'da yaşamış ilim, fikir ve devlet adamlarımızdan Muhammed b. Ğâzî el-Malatyavî'nin yaşadığı dönemde siyasal durumun getirdiği sıkıntılardan bunalan halka doğruyu göstermek adına kaleme aldığı "Ravzatu'l-'uqûl" isimli edebi eseri bunlardan biridir. Eserin ihtiva ettiği hikâyelerdeki anlatım dili, üslûbu ile ayet, hadis, mesel ve hikmetleri sunumu oldukça ilgi çekicidir.²

Müellif ve çalışmamıza esas teşkil eden eseri hakkında özlü bilgiler verdikten sonra, eserde şahit olarak verilen hadisler asıl araştırma konumuzu oluşturacaktır. Araştırmamızda yararlandığımız eser adları mümkün mertebe transkripsiyona uygun verilmiştir.

Muhammed b. Ğâzî el-Malatyavî'nin Hayatı

Hayatı hakkında araştırmamıza konu olan eserinde tespit edilen bilgiler dışında çok fazla bilgiye sahip olmadığımız müellif Muhammed b. Ğâzî, Anadolu Selçuklu Devletinin son dönemlerinde yaşamıştır. Sultan II. Kılıçarslan, oğlu Muizzuddin Kayserşah, Rukneddin II. Süleyman Şah ve İzzeddin Keykâvus dönemlerini gördüğü bilinmektedir. Malatya'da doğduğu

¹ Ebû Zekeriyya Yahya b. Şeref En-Nevevî, Et-Takrîb ve't-teysîr li ma'rifeti süneni'l-Beşîri'n-Nezâr fi usûli'l-hadîs, thk. Muhammed Osman el-Haşî, (Beyrut, Dâru'l-Kitâb el-Arabî, 1985), 32; İbnü'l-Mülakkin, Siracüddin Ebu Hafs Ömer b. Ali b. Ahmed eş-Şâfiî, et-Tezkira fi Ulûmi'l-Hadîs, tlk. Ali Hasen Abdülhamid, (Ammân, Dâru Ammar, 1988), 15; İbn Kesîr, İsmail b. Ömer, İhtisâr ulûmi'l-hadîs, thk. Ahmet Muhammed Şakir, (Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts), 45

² Aladdin Gültekin, Arap Edebiyatında Mesel ve Hikmet Ravzatu'l-Uqûl Örneği, (İlahiyat Yay. 2018, Ankara.)

veya ömrünün çoğunu burada geçirdiği için *Ravzatu'l-'ukûl'* da Malatya'vî nisbesini kullanmıştır.³

Müellifimiz münşi⁴ olarak başladığı devlet görevinde kısa sürede vezirlik makamına kadar terfî etmiştir. Kendi ifadesiyle, devlet ve toplum için yaptığı faydalı birtakım işler bazı kimselerin menfaatine dokunduğu için karalama kampanyasına maruz kalmış ve sürgünle cezalandırılmıştır. Yönetimin el değiştirmesiyle tekrar göreve çağrılmış ve böylece Malatya'da hüküm süren dört ayrı melikin emrinde uzun bir süre devlete hizmet etmiştir. İzzettin Keykâvus'un Anadolu Selçuklu Sultanı olduğu sırada vefat ettiği sanılmaktadır.⁵

Eserleri

Müellif *Ravzatu'l-'ukûl'* da üç eserinden bahsetmektedir.

Barîdu's-sa'âde: Selçuklu sultanı İzzeddin Keykâvus'un isteği üzerine yazdığı ve kendisine takdim ettiği bu eser, Peygamber'in (s.a.v) ve Raşit halifelerin (r.a) sözlerinden kırkar, bilge insanların sözlerinden ve atasözlerinden yirmişer sözden müteşekkildir. Halka ve idarecilere tavsiyeleri ihtiva eden nasihatname türünden bir eserdir. Arapça, Farsça şiirlerle bezenmiştir. Bu müellifin bu alanda maharetini de göstermektedir.⁶

Murşidu'l-kuttâb: Bu eseri elde mevcut değildir. Müellifin *Ravzatu'l-'ukûl'* un mukaddimesinde bu eserden bahsetmektedir. Münşi olarak görev yaptığı için, bu görevi yapacak kimselere idari tecrübelerini aktarmak ve rehberlik yapmak üzere yazmaya başladığı, ancak oğlunun isteği üzerine *Ravzatu'l-'ukûl'* u yazdığı ve *Murşidu'l-kuttâb'* ı yarım bıraktığından söz etmektedir.⁷

Ravzatu'l-'ukûl: Müellifin kitabın mukaddimesinde belirttiği üzere, oğlunun yolunu aydınlatacak bazı nasihatler istemesi üzerine te'lif ettiği eseridir.⁸ Eseri yazmaya başlamış ancak siyasi bazı sebeplerle Harran'a sürülmüş, daha sonra

³ Tahsin Yazıcı, "Muhammed b. Ğâzî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara, TDV

⁴ Münşî, günlük konuşmalarda bile sanatsal ve süslü ifadeler kullanan, inşa sanatını yapan kimseler için kullanılan bir kelimedir. Anadolu Selçuklu Devletinde Sultanın yazışmalarını yapan, bu günkü "özel kalem müdürlüğü" makamının karşılığıdır. Sasanîler ve Gaznelilerde kullanılan "Debir" kelimesi bunun karşılığıdır. Geniş bilgi için bkz. Doğan, D. Mehmet, Büyük Türkçe Sözlük, (İstanbul, Milsan Matbası, 1986), 731; Kucur, Sadi S. "Debir" Diyanet İslam Ansiklopedisi, (İstanbul, 1994), 9: 63-64

⁵ Yazıcı, "Muhammed b. Ğâzî", 531.

⁶ Gültekin, Arap Edebiyatında Mesel ve Hikmet Ravzatu'l-Ukûl Örneği, 23.

⁷ Düzen, İbrahim. *Muhammed b. Ğâzî el-Malatya'vî ve Eseri Ravzatu'l-'ukûl*, (İstanbul: Beyan Yayınları, 2016.), 26

⁸ Gültekin, Arap Edebiyatında Mesel ve Hikmet Ravzatu'l-Ukûl Örneği, 23

şehre hâkim olan Rükneddin II. Süleyman Şah'ın davetiyle tekrar Malatya'ya gelmiş ve yine onun isteği üzerine başlamış olduğu kitabını tamamlamıştır.⁹

Eser dönemin resmi eğitim ve öğretim geleneğine uygun olarak Farsça yazılmıştır. O dönemde fıkıh, kelam, tefsir, hadis gibi ilmi eserler Arapça; edebi eserler Farsça yazılmaktadır. Bunda belki Farsçanın şiirsel oluşunun tesiri vardır. Binlerce, on binlerce beyitten oluşan manzum eserler yazılmıştır. Müellifin yaşadığı dönem Mevlâna Celaleddin er-Rumî'nin de yaşadığı dönemdir ki Mevlâna, *Mesnevî*, *Divân-ı Kebîr*, *Fih-i mâfih* gibi eserlerini Farsça yazmış olması şayan-ı dikkattir.

Müellifin yaşadığı dönemde yazılan edebi eserlerde kişiye veya topluma verilecek mesajlarda hikâyelerin kullanılması yaygındır. Mevlana'nın eserlerinde, *Kutadgu Bilig*'de, *Manîku't-tayr* gibi eserlerde bu üslubu bütünüyle görmekteyiz. Zira, hikâyeler üzerinden verilen nasihatler, sözün ağırlığını gidermekte ve insan zihninde daha kalıcı olmaktadır.

Eserde anlatılan hikâyeler ayet ve hadislerin yanı sıra Arapça ve Farsça şiir ve mesellerle de süslenmiştir. Eser sade bir anlatımla yazılmış nasihatname türündendir. Eserde 96 hikâye nakledilmektedir. Hikâyeler, fabl türünün ilk örneklerinden olup, mesaj hayvanlar üzerinden verilerek, insanların gereksiz alınganlıklarına engel olunması hedeflenmiştir.¹⁰ Müellif, anlattığı 96 hikâyenin her birinde olayın kimler arasında geçtiğini, hangi sonucun çıkarılacağını belirtmiştir. Hikâye içerisinde ise kahramanının ağzından daha veciz bir şekilde hangi dersin çıkarılacağını ortaya koymuştur.

Son dönemde Muhammed b. Gazî el-Malatıyavî ve *Ravzatu'l-ukûl* eseri hakkında birçok akademik çalışma yapılmıştır. İlk eser İbrahim Düzen'e ait Farsça tahkik çalışmasıdır. İbrahim Düzen bu çalışmasının girişinde eser ve müellif hakkında oldukça değerli bilgiler sunmuştur. Ancak bu çalışmanın gerek Farsça metni gerekse Türkçe çevirisi yapılarak basılmamıştır. İbrahim Düzen'in tahkik çalışmasının başlarında Türkçe olarak verdiği bilgiler *Muhammed b. Gazî al-Malatıyavî ve eseri Ravzat al-'Ukul* adı altında kitap olarak basılmıştır.¹¹

Eser üzerine yurt dışında da bazı çalışmalar yapılmış, İran'da Muhammed Ruşen ve Ebu'l-Kasım Celil Pur tarafından tahkik edilerek yayımlanmıştır.¹²

⁹ Düzen, *Muhammed b. Gâzî al-Malatıyavî ve eseri Ravzatu'l-ukûl*, 35.

¹⁰ Düzen, *Muhammed b. Gâzî al-Malatıyavî ve eseri Ravzatu'l-ukûl*, 38

¹¹ Düzen, *Muhammed b. Gâzî al-Malatıyavî ve eseri Ravzatu'l-ukûl*, 38

¹² Muhammed b. Gâzî Malatıyavî, *Ravzatu'l-ukûl*, thk. Muhammed Ruşen, Ebu'l-Kasım Celil Pur, (Tahran: 1383.)

Son yıllarda eser üzerine muhtevastındaki bilgilere dair yapılan ve çalışmamız esnasında yararlandığımız pek çok akademik çalışma, eserin önemini ortaya koymaktadır. Özellikle eserde anlatılan hikayelerde geçen Arapça şiirler ve mesellerin kullanım özelliklerine dair edebi tahlilleri içeren Aladdin Gültekin'e ait makaleler¹³ ve bilimsel tebliğler¹⁴ ile Hamdi Kızılar'e ait "Muhammed b. Gâzî el-Malatyavî'de Hikmet Tasavvurunun Tasavvufî Açından Değerlendirilmesi" isimli tebliği eser üzerine yapılmış akademik çalışmalardır.¹⁵ Eserin iki nüshası mevcut olup bir tanesi Paris'te Bibliotheque National'da 898 Suppl Pers'te kayıtlıdır. Diğeri ise Liden kütüphanesinde H.S. Warner No: 539'da kayıtlıdır.¹⁶

Paris nüshası 411 varak ve 16x23 cm ebadındadır. Eserin ilk dokuz varağı on üç, kalan kısmı ise on yedi satırdır. Kolay okunabilir güzel bir nesih hattına sahiptir. Son dört varağı eksik olduğu için ferağ kaydı bulunmamaktadır.¹⁷

Liden nüshası ise 298 varaktır. 26x17 cm ebadındadır. Her varak 18-19 satır olup okunaklı nesih hattıyla yazılmıştır. Başlıklar ve şiirler kalın hatla yazılmış, mısraların dizilimi daha muntazamdır. Eserin 671 hicri yılının 21 saferinde tamamlandığı belirtilen ferağ kaydında müstensihi zikredilmemiştir. Tam olduğu için Paris nüshasına göre Liden nüshasının daha mükemmel olduğu söylenebilir.¹⁸

¹³ Aladdin Gültekin, *Ravzatu'l-Ukûl Adlı Eserde Geçen Mesel Örneklerine Dair Bir İnceleme, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6/5 (Aralık 2017): 3122-3139; Aladdin Gültekin, "Kaynakları İtibarıyla Ravzatu'l-Ukûl'da Hikmet İçerikli Şiirlerin Farklı Kullanımı", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2/45 (Aralık 2018): 151-182; Aladdin Gültekin, "Muhammed b. Gâzî'nin Ravzatu'l-ukûl Adlı Eserinde Geçen Arapça Şiirlerde Hikmet", *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, 2/2 (Aralık 2018), 124-148; Aladdin Gültekin, "Muhammed b. Gâzî'nin, Ravzatu'l-Ukûl adlı Eseri Üzerine Bir İnceleme", *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 7/5 (Aralık 2018), 831-834.

¹⁴ Aladdin Gültekin, "Ravzatu'l-Ukûl Adlı Eserde Anlatılan İlk On Hikayedeki Arapça Şiir Örnekleri", *Uluslararası Malatyalı İlim ve Fikir İnsanları Sempozyumu Bildirileri* (Malatya, 17-19-Kasım 2017), ed. Nusret Akpolat-Fikret Karaman-Mustafa Arslan (Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları, 2018), 2: 205-219; Aladdin Gültekin, "Selçuklu Devlet Adamı ve Alimi Muhammed b. Gâzî Malatyavî'nin Döneminde Edebiyata Katkısı", *III. Uluslararası Sadreddin Konevî Sempozyumu* (Konya, 19-20 Ekim 2018), ed. Edal Baykan-Fatih Kaleci (Konya, Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları, 2018), 70-80.

¹⁵ Hamdi Kızılar, "Muhammed b. Gâzî el-Malatyavî'de Hikmet Tasavvurunun Tasavvufî Açından Değerlendirilmesi", *I. Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Kongresi Bildiri Kitabı* (Alanya, 23-25 Kasım 2018), ed. Mustafa Yiğitoğlu, (Karabük, Karabük Üniversitesi Yayınları, 2018), 441-454.

¹⁶ Düzen, *Muhammed b. Gâzî al-Malatyavî ve eseri Ravzatu'l-ukûl*, 37-38.

¹⁷ Düzen, *Muhammed b. Gâzî al-Malatyavî ve eseri Ravzatu'l-ukûl*, 36.

¹⁸ Düzen, *Muhammed b. Gâzî al-Malatyavî ve eseri Ravzatu'l-ukûl*, 36.

Ravzatu'l-'uqûl'da Hadis

Hadislerin İslami ilimlerin pek çok dalında kaynakları dışında şahit olarak kullanıldığı bilinmektedir. Bu kullanım edebi eserler için de söz konusudur. Döneminin üslubunu bünyesinde taşıyan nasihatname türü olarak kabul edilen Ravzatu'l-'uqûl, hikayeler üzerinden okuyucuya ve topluma mesaj vermeyi hedeflemiş bir eser olup, hikayelerin arasına hadis veya hadis metinlerinden bir kısmını alarak yapılan bir anlatım yöntemi benimsemiştir. Anlatılan kıssaların içinde hadis veya hadisten alıntı koyma yönteminin maksadın anlaşılması ve zihinlerde yer etmesi açısından önemli bir rolü vardır.

Muhammed b. Ğâzî, *Ravzatu'l-'uqûl*'da 33 hadis zikretmiştir. Tahsili esnasında hadis dersleri aldığını tahmin ettiğimiz müellif elbette bir hadisçi değildir. Hadisleri zikrederken tenkit ve tahlil yapmamıştır. Bu gayet tabii bir durumdur. Çünkü verdiği eser nasihat tarzında yazılmış edebi bir eserdir. Döneminde hadis olarak bilinen ve kültüre nüfuz etmiş olan bilgileri nakletmektedir. Bize düşen kültürümüzün dayanaklarını tespit ve tahlil etmektir. Bu çalışmamızda müellif Muhammed b. Ğâzî el-Malatyavî ve eseri Ravzatu'l-'uqûl kısaca tanıtıldıktan sonra mezkûr eserde geçen hadisler tahrîc ve tahlil edilmiştir.

Hadisler

Ravzatu'l-'uqûl'da geçen hadislerin kaynakları dipnot olarak verilmekle birlikte, araştırma alanımızın sınırlılığı çerçevesinde sadece söz konusu hadislerin kaynaklarına işaret edilip rivayetlerin sıhhat dereceleri üzerine zaman zaman bilgi vermeyecektir. Bununla birlikte çalışma alanımızdan uzaklaşmamak ve konu sınırlılığı adına hadis alanı derinliğinde bir değerlendirme yapılmayacaktır. Burada sadece hadislerin, çalışılan eserde kullanımı ve bu hadisle neyin kastedildiği ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1- أَحِبُّ حَبِيبَكَ هَوْنًا مَا عَسَى أَنْ يَكُونَ بَغِيضُكَ هَوْنًا مَا عَسَى أَنْ يَكُونَ حَبِيبَكَ يَوْمًا مَا¹⁹

“Düşmanlığında ölçülü ol, umulur ki o kimse bir gün senin sevdiğin bir kimse olabilir. Sevdiğin kimseyi de ölçülü sev ki o şahıs bir gün sevmediğin bir kimse olabilir.”²⁰

¹⁹ Malatyavî, *Ravzatu'l-'uqûl*, 270.

²⁰ Muhammed b. İsa b. Musa İbn Dehhâk et-Tirmizî, *es-Sünen*, thk. Beşşar Avvâd Marûf (Beirut: Dâru'l-Garbi'l-İslamî, 1998), *Birr ve's-Sıla*, 60; Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, Ebu Abdurrahman eş-Şeybanî, *es-Sunne*, thk. Muhammed b. Said b. Salim el-Kahtanî (Demmam: Daru İbn Kayyim, 1986), 2: 588; Muhammed b. İsmail b. İbrâhîm el-Buhârî (h.256), *el-Edebu'l-mufred*, thk. Muhammed Nasruddin el-Elbânî (Suud: Dâru's-Siddîk, 1997), 562; Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr b. Yezid et-Taberî, *Tehzîbu'l-âsâr ve tafsîlu's-sâbit*, thk. Mahmud Muhammed Şakir (Kahire, Matbaatu'l-Medenî, ts.), 4: 283.

İnsana hayatında aşırılıktan ve ölçsüzlükten uzak, dengeli olmasını tavsiye eden bu rivayet, bu dengenin duygularda nasıl sergilenmesi gerektiğini en güzel ve en etkili bir biçimde öğütlemektedir.

Hadisi Tirmizî süneninde Eyyub es-Sahtiyânî'den garib olarak nakledilmektedir. Tirmizî ayrıca Ebyyub'dan içinde Hasen b. Ebî Ca'fer'in bulunduğu bir sened ile rivayetinin bulunduğu Hasen b. Ebî Ca'fer sebebiyle bu senedin zayıf olduğunu belirtmektedir. Tirmizî'nin ravilerinden Süveyd b. Amr el-Kelbî hakkında İbn Hıbbân el-Büstî'nin zayıf hadisleri sağlam senedlerle karıştırdığı için zayıf olduğunu belirtmesine karşın Yahya b. Maîn, İclî, Nesâî, Zehebî ve İbn Hacer gibi rical alimleri saduk olduğunu belirtmektedirler.²¹ El-Elbâni de hadisin sahih olduğu kanaatindedir.²² Hadisi ayrıca İbn Ebî Şeybe Musannefide, Buhârî, el-Edebü'l-müfred'inde ve Beyhakî Şuabü'l-İma'ında Hz. Ali'den (r.a) mevkuf olarak nakletmektedir. Münâvî bu rivayetin sahih olduğunu belirtmektedir.²³

Müellif hadis metnine tam olarak eserinde yer vermiştir.

-2 إذا مات ابن آدم انقطع عمله إلا من ثلاث صدقة جارية أو علم ينتفع به أو ولد صالح يدعو له²⁴

“İnsan öldüğü zaman (bütün) amelleri kesilir. Ancak üç şey müstesna; sadaka-i cariyeye, kendisiyle faydalanılan ilim ve kendisine dua eden salih evlat.”²⁵

Müellifin eserinde yer verdiği rivayet, kaynak değeri bakımından sağlam olmasının yanında, içerdiği anlam bakımından bireysel, toplumsal ve evrensel değerler içermektedir. Hayat ve anlamı göz önüne alındığında, insanı Allah katında değerli kılan ameller dışındaki her şeyin ölümle birlikte sona erdiği malumdur. Ancak rivayette de işaret edildiği gibi sürekli devam eden bir hayır,

²¹ Şemsüddîn ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymaz Ez-Zehebî, *Mizânü'l-İtidâl*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, (Beyrut, Dâru'l-Ma'rifeti li't-tubâati ve'n-neşr, 1963), 2: 253; El-Mizzî, Yusuf b. Abdirrahman b. Yusuf, *Tehzîbü'l-Kemâl fi esmâi'r-ricâl*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, (Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, 1980), 12: 264

²² Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî, *Ğâyetü'l-merâm fi tahrîci ehâdisi'l-halâli ve'l-harâm*, (Beyrut, el-Mettebebü'l-İslâmî, 1405), 271.

²³ Zeynüddîn Abdürraûf el-Münâvî, *Fezû'l-Kadîr şerhu câmi's-sağîr*, (Mısır, el-Mektebetü't-Tiâriyyetü'l-Kübrâ, 1356), 1: 176

²⁴ Malatyavî, *Ravzatu'l-ukûl*, 18.

²⁵ Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el Kuşeyrî, thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî (Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-arabî, ts.), *Vasiyyet*, 3; Ebu Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd, (Dâru'l-fikr, ts.) *Vesâyâ*, 14; Ebu İsa, Muhammed b. İsa İbn Dehhâk et-Tirmizî, *es-Sünen*, thk. Ahmed Muhammed Şakir (Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, ts.); *Ahkam*, 36; En-Nesâî, Ahmed b. Şuâyb, thk. Abdülfettah ebû Gudde, (Mektebetü'l-matbûâti'l-İslâmiyye, 1986, Halep) *Vesâyâ*, 8; Ahmed, b. Hanbel, *el-Müsned*, (Kahire: Müessesetü Kurtuba. ts.) 2, 228; Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs eş-Şâfi'î, *Musnedu'l-İmâmi's-Şâfi'î*, thk. Muhammed Âbid es-Senedî (: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1951), 2: 13.

faydalanılan ilim ve kişinin kendisine dua eden veya ettiren sâlih bir evlat, hayatta daha öncelik verilmesi gereken doğruların başında gelmektedir.

Bu üç amelde ecrin devamını sağlayan husus insanlığa olan faydalarının devam etmesidir.

Müellif hadis metnine tam olarak eserinde yer vermiştir.

-3 التَّمِيسُ الرَّزْقَ فِي خَبَايَا الْأَرْضِ²⁶

“Rızık yerin derinliklerinde ara.”²⁷

Bu rivayet, hadis kaynaklarda اَطْلُبُوا الرَّزْقَ فِي خَبَايَا الْأَرْضِ (Rızık yerin derinliklerinde talep ediniz) veya "ابتغوا الرزق في خبايا الارض"²⁸ şeklinde farklı fiil kalıplarıyla ve cemi emir sığısıyla yer almaktadır.²⁹ Söz konusu rivayete Malatyavî ise eserinde müfret emir sığısıyla yer vermiştir. Hadisin bütün tarihlerinde senedde bulunan Hişâm b. Abdullah b. İkrime hakkında Zehbî, Medine'nin salih kimselerinde olduğunu söylerken, Ebu Hâtim İbn Hibbân el-Büstî; “Hişâm b. ‘Urve’den onun hiç söylemediği hadisleri rivayet etmektedir.” diyerek zayıflığına işaret etmektedir.³⁰ Elbânî, hadisi münker kabul etmiştir.³¹ Malatyavî ise, hadisin metnini tam olarak eserine iki farklı yerde zikretmiştir.

-4 لَحَرْبُ خُدْعَةٍ³²

“Savaş hiledir.”³³

²⁶ Malatyavî, *Ravzatu'l-uqûl*, 285, 263.

²⁷ Süleyman b. Ahmed b. Eyyub et-Taberânî, *el-Mucemu'l-evsat*, thk. Tarık b. İvağullah b. Muhammed-Abdulmuhsin b. İbrâhîm el-Huseynî (Kahire: Daru'l-Harameyn, ts.), 1: 274; el-Kadâ'î, Ebû Abdullah Muhammed b. Selâme b. Cafer, *Musnedu's-Şihâb*, thk. Hamdî b. Abdulmecid (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, ts.), 1: 404.

²⁸ Ahmed b. Abdulvahhab b. Muhammed en-Nuveyrî, *Nihâyetu'l-ereb fi funûni'l-edeb*, (Kahire: Dâru'l-Kutub ve'l-Vesâik, 1423), 2: 27.

²⁹ Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah b. Muḥammed eş-Şeybânî, *Fazâilu's-Şahâbe*, thk. Vasiyullah Muhammed Abbas (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1983), 1: 313; El-Makdsî, Ebû'l-Fadl Muḥammed b. Tahir b. Ali eş-Şeybânî, *Marifetu't-tezkire fi'l-eḥâdisi'l-mevzûa*, thk. Imamduddin Ahmed Haydar (Beyrut: y.y., 1985), 101; El-Makdsî, Ebû'l-Fadl Muḥammed b. Tahir b. Ali eş-Şeybânî, *Etrâfu'l-ğarâib ve'l-efrâdu mine'l-ḥadîs*, thk. Mahmud Muhammed Mahmud Hasan Nassâr (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1998), 499.

³⁰ Şemseddin İbn Kaymaz Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, c. IV, s. 300, thk. Ali Muhammed el-Cibâvî, I-IV, (Beyrut, Dâru'l-Ma'rifeti li't-tibâ'ati ve'n-neşr, 1963).

³¹ Ebû Abdurrahman Nasîru'd-din el-Elbânî, *Silsiletu'l-eḥâdisi'z-za'ife*, (Riyad: Daru'l-Meârif, 1992), 5: 510.

³² Malatyavî, *Ravzatu'l-uqûl*, 376.

³³ Ebû Dâvud b. Cârûd et-Tayâlisî, *Musnedu Ebî Dâvud*, thk. Muhammed b. Abdulmuhsin (Mısır: Dâru Hicr, 1999), 1: 103; Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah b. Muḥammed eş-Şeybânî, *Musnedu'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, thk. Şuayb el-Ernaût-Adil Mürşid (Beyrut: Muessesetu'r-Risale, 2001), 2: 107.

İnsanları kandırmak aslında dinimizin yasakladığı davranışların başında yer almaktadır. Ancak harp durumunda savaşı kazanmak için düşmana savaşın sınırları dâhilinde her türlü aldatma ve yanıltmaya yönelik tuzak kurmak caizdir. Ayrıca hile kelimesinin bir anlamının da “çözüm” olduğu göz önüne alındığında, rivayet gerek kaynak değeri ve gerekse içerdiği anlam bakımından sahih olarak görünmektedir. Zira diplomasi yoluyla çözülmesi mümkün olmayan durumlarda savaşın kendisi çözüm olabilir. Müslümanlar adına savaşın kazanılması da önemlidir. Gayri nizâmî harp veya kara propaganda olarak isimlendirilen bu tür faaliyetler savaşın içinde veya dışında bütün devletlerin ve orduların başvurduğu önemli savaş taktiklerindedir. Tarihte büyük devlet başkanı ve komutanların çeşitli hilelerle kazandıkları savaş örnekleri bilinmektedir.³⁴

Müellif hadis metnine tam olarak eserinde yer vermiştir.

السُّلْطَانُ ظِلُّ اللَّهِ -5

“Sultan -yeryüzünde mazlumların sığındığı- Allah’ın gölgesidir.³⁵ (Haklının hakkını alır.)”

Bu söz, müteşabih bir sözdür. Teşbih ve tecsim ile yorumlanamayacağından hikmet olarak kullanıldığı söylenebilir. Müellif hadisin tamamını değil bir kısmını eserine almıştır. Ayrıca bu sözün tarihi bir değeri olmuş olsa da hadisin senedlerinde bulunan bazı zayıf raviler sebebiyle zayıf görülmekte hatta bazı mevzuat müellifleri hadisi uydurma kabul etmektedirler. Temel hadis kaynaklarında yer almamış olması bu durumu göstermektedir.

Allah’ın halifesi olarak adaleti sağlamakta birinci dereceden sorumlu, bunu gerçekleştirecek yetki ve gücü elinde bulunduran, zalimlere karşı mazlumun sığınağı anlamında kullanıldığı değerlendirilmektedir. Nevevî zill kelimesinin rahmet anlamına geldiğini beyan ederken;³⁷ Münâvî hakimlerden edebî iki nevi olduğunu, birincisinin edebî şeriat, ikincisinin edebî siyaset olduğunu her ikisinin de idarede bulunduğunu nakleder.³⁸

³⁴ Bu konuda örnekler için Bkz. Cafer Acar, *Cahiliye’de ve Risalet Döneminde “Savaş” Olgusu*, (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2007), 171.

³⁵ Malatyavî, *Ravzatu'l-ukûl*, 76.

³⁶ Ebû Bekr, Ahmed b. Amr Ebî Asım eş-Şeybânî, *es-Sunne*, thk. Muhammed Nasîru’d-din el-Elbânî (Beyrut: Mektebetu’s-İslâmî, 1400), 2: 492; Ebû Bekr Ahmed b. el-Hasan b. Ali el-Beyhakî, *Şu’abu’l-îmân*, thk. Abdulali Abdulhamid (Bombay, Dâru’s-Selefiyye, 2003), 10: 472.

³⁷ Ebu Zekeriyya Yahya b. Şeref En-Nevevî, *El-Minhâc şerhu sahihi Muslim ibni’l-Haccâc*, (Beyrut, Dâru’t-türâsî’l-Arabî. 1392), 16: 123

³⁸ El Münâvî, *Feyzü’l-Kadir*, 4: 143.

“Gençlik çılgınlığın bir parçasıdır.”⁴⁰

Gençler yapmayı düşündüğü işin muhtemel sonuçları konusunda fikri ve tecrübelerinin azlığı nedeniyle sonucun kötü olması durumunda kaybedeceklerinin olmadığını düşünürler. Olgun insanların alamayacakları riskleri gençler hiç düşünmeden almayı göze aldıkları için söylenmiş bir meseldir.

Pek çok kaynakta geçen bu ifade, bir hadis metninin baş kısmıdır.⁴¹ Bu ifadenin hadis olduğu vurgulanmaksızın mesel olarak kullanıldığını söylemek daha isabetlidir.⁴² Hadis İbn Ebî Şeybe'nin *el-Musannef*inde ve Ebu Nuaym'in *Hilye*'sinde Abdullah b. Mes'ud'un hutbesinden mevkuף olarak, Kudâî ise Hz Aişe'den merfu olarak nakletmektedir. Hadisin senedlerinde meçhul ve metruk ravilerin bulunması sebebiyle hadis zayıf sayılmaktadır. Seĥâvî *el-Mekâsîdü'l-Hasene*'sinde hadisin şahidinin bulunduğunu belirtmektedir.⁴³ Ancak bu ifadenin içinde hikmet olduğunda da şüphe yoktur

“Fitne uykudadır, uyandırana lanet olsun.”⁴⁵

³⁹ Malatyavî, *Ravzatu'l-uĥûl*, 12.

⁴⁰ İbn Ebî Şeybe Ebu Bekr Abdullah b. Muhammed, *el-Musannef*, thk. Kemal Yusuf el-Hût, (Riyad Mektebetü'r-rüşd, 1409), 7: 106; El-İsfehânî, Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-evliya*, (Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-arabî, 1405), 1: 138; Ebû Abdullah Muhammed b. Selâme b. Cafer el-Kudâ'î, *Musnedu's-Şihâb*, thk. Hamdî b. Abdulmecid (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, ts.), 1: 100.

⁴¹ Ebû Suleyman Hamd b. Muĥammed b. İbrâhîm el-Hattâbî, *Ġarîbu'l-ĥadîs*, thk. Abdülkerim İbrâhîm el-Gırbâvî, (Dımaşk: Dâru'l-Fıkr, 1982), 2: 267; Mansur b. Huseyin er-Razî el-Âbâ, *Neşru'd-durr fi'l-muĥâdarâ*, thk. Halid Abdulgani (Beyrut: y.y., 2004), 2: 49; Kudâ'î, *Musnedu's-Şihâb*, 1: 66; Şîrûye b. Şehrdâr b. Şîrûye ed-Deylemî, *el-Firdevs bi meşûri'l-ĥitâb*, thk. es-Sâid b. Besyûnî Zaĥlûl, (Beyrut: 1986), 2: 373; Ebû Abdurrahman Nâsıruddin el-Elbânî, *Żâifu'l-Câmi i's-Şaĥîr ve ziyâdetuh* (Beyrut: Mektebetu'l-İslâmiyye,1988), 501.

⁴² Ebûbekir Muhammed b. Hasan İbn Dureyd, *Talîk min Emâlî İbni Dureyd*, thk. Mustafa es-Senûsî (Kuveyt: el-Meclisu'l-Vatânî li's-Sekâfe, 1984), 208.

⁴³ Abdurrahman es-Seĥâvî, *el-Mekâsîdu'l-ĥasene*, thk. Muhammed Osman (Dâru'l Kütübi'l-Arabî, 2002, Beyrut), I: 402.

⁴⁴ Malatyavî, *Ravzatu'l-uĥûl*, 351.

⁴⁵ Ebu'l-Kasım Abdülkerim b. Muhammed Er-Râfi'î, *et-Tedvîn fi aĥbâri Kazvîn*, thk. İzzullah el-Utâridî, (Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1987), 1: 291; Alauddin b. Husamuddin b. Kadî el-Hindî el-Muttakî, *Kenzu'l-ummâl fi suneni'l-eĥvâl ve'l-efâl*, thk. Bekrî Hayânî-Safvet es-Sakâ (Beyrut: Muessesetu'r-Risale, 1981), 11: 127; İsmail b. Muĥammed b. Abdülĥadî el-Aclûnî, (h.1162), *Keşfu'l-ĥafâ*, thk. Abdulhamid b. Ahmed b. Yusuf b. Hindavî (Beyrut: Mektebetu'l, Asriyye, 2000), 2: 97. Hadis, daha pek çok kaynakta Râfiî'nin Enes (ra)'den rivayet ettiği şeklinde geçmektedir. Bu hadis fiilen rivayet edilmekte, ancak aralarında Elbanî'nin de bulunduğu pek çok muhaddis nezdinde zayıftır. Ayrıca muteber hadis kitaplarında geçmemiştir. Hadis zayıf ama sözlerin

Fitne ve bozgunculuk gibi toplumun huzurunu bozan bazı davranışlar, her ne kadar makbul görülme de insanın kötü vasıfları sonucu ortaya çıkan bir gerçektir. Fitne ve fesada bulaşmadıkça bir sıkıntı yoktur. Bu ve benzeri kötü davranışların ortaya çıkmasının bir "başlatanı" olduğunda insanlar içinde huzursuzluğun ortaya çıkması muhtemeldir. Bu söz ile kötülüğü başlatan kimselerin laneti hak ettiklerine işaret edilmektedir.

المَرَأُ مُجْزِيٌّ بِعَمَلِهِ⁴⁶ -8

“Kişi yaptığı işe göre karşılık alır.”

Manası doğru olan bu ifade, kaynaklarda hadis gibi yaygın kullanılmasına rağmen aslında hadis olmayan kelam-ı kibar bir ifadedir.⁴⁷ Müellifin de bu ifadenin hadis olmasından ziyade anlamının doğru olması sebebiyle eserinde zikrettiği kanaatini taşımaktayız. Çünkü birçok ayet-i celile ve hadis-i şerifin anlamını ifade etmektedir.

المَقْدُورُ كَأَنَّ⁴⁸ -9

“Kaderde olan başa gelir.”

Bu sözün anlamına yakın bir ifade daha önce zikredilmişti. Bazı tefsir kaynaklarında hadis olarak geçen⁴⁹ ancak hadis kaynaklarında zikredilmeyen bu ifadenin, Ehli sünnetin kader anlayışının izahında delil olarak yer aldığı ve hemen hemen bütün eserlerde ortak olarak yer verildiği anlaşılmaktadır.⁵⁰

manası doğru ve güzel olabilir. Kur'an'a ve sahih sünnete muhalif değilse kendisi ile amel edilmekte ve rivayetinde sakınca yoktur.

⁴⁶ Malatyavî, *Ravzatu'l-ukûl*, 212.

⁴⁷ Muhammed b. Abdullah b. el-Abbâs İbnu'l-Varrâk, *İlelu'n-Nahv*, thk. Mahmud Câsim Muhammed ed-Dervîş, (Riyad: Mektebetu'r-Rüşd, 1999), 353; Yusuf b. Ebî Saîd el-Hasan b. Abdullah es-Sayrafî, *Şerhu ebyâti Sîbeveyh*, thk. Muhammed Ali er-Rîh, (Kahire: Mektebetu'l-Kulliyeti'l-Ezheriyye, 1974), 1: 27; Ahmed b. Ali b. Ahmed el-Kalkaşendî, *Subhu'l-aşâ fi şinâti'l-inşâ*, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.) 13: 348; Ahmed b. Abdülkerim el-Âmirî, *el-Ciddu'l-ḥaşâiş fi beyân mâ leyse bi ḥadîs*, thk. Bekr Abdullah Ebû Zeyd, (Riyad: 1412), 141.

⁴⁸ Malatyavî, *Ravzatu'l-ukûl*, 359, 402, 408.

⁴⁹ Ahmed b. Muhammed es-Sa'lebî, *el-Keşfu ve'l-beyân an tefsîri'l-Kurân*, thk. Ebû Muhammed Âşûr, (Beyrut: Daru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2002), 5: 237; er-Râzî, Fahrüddin Ebû Abdullah b. Umer b. Hasan, *Mefâtîhu'l-ğayb*, (Beyrut: Dâru'l-İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1420), 10: 137.

⁵⁰ Ebû Avâne Yakup b. İshak b. İbrâhîm el-İsferâyînî, *Musteḥrecu Ebî Avâne*, thk. Eymen b. Arif ed-Dımaşkı, (Beyrut: Dâru'l-Marife, 1998), 4: 8; el-Vâhidî, Ebû'l-Hasan Ali b. Ahmed, *el-Vasîṭ fi tefsîri'l-Kurâni'l-Mecîd*, thk. Adil Ahmed Abdulmevcûd (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye 1994), 2: 622.

-10 النَّاسَ نِيَامٌ فَإِذَا مَاتُوا انْتَبَهُوا⁵¹

“İnsanlar uykudadır. Öldüklerinde uyanırlar.”

Bu sözle insanın hayattaki sorumluluklarını tam anlamıyla idrak edemeyip bir uyku ve aymazlık halinde olduğu, kendisine Allah tarafından verilen nimetlerin farkında olmadığı, bazı kimselerin hayatı hakkıyla değerlendiremeyip bir uyku halinde olduğuna vurgu yapılmaktadır. Ayrıca insanın ölümle bu boş uyku halinden uyanarak hayatın anlamını ve değerini bildiğine de işaret vardır. İnsan acizliğini ve düşkünlüğünü, dünyanın aldatıcı ve fâni olduğunu, ahiretin ise çok yakın olduğunu, tam anlamıyla ancak ölünceler anlar. Bu hadisle ölmeye önce hayatımıza çekidüzen vermemizin önemi vurgulanmaktadır.

Kaynaklarda hadis olarak geçen ancak cerh ve tadil yapan kaynaklarda ise Hz. Ali'ye (r.a) isnat edilen bir ifade olarak zikredilmektedir.⁵² Ebu Nuaym el-İsfehânî de bu sözü Süfyan es-Sevrî'nin sözü olarak nakletmektedir.⁵³ Güzel bir söz olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır.

-11 إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ مَعَالَى الْأُمُورِ وَيُغِضُ سَفْسَافَهَا⁵⁴

“Allah işlerin şerefli (yüce) olanını sever, saçmalıklarına buğz eder.”⁵⁵

Hadisi Beyhaki (458/1066) es-Sünenü'l-Kübrâ'sında, Ebu Nuaym (430/1038) Hilye'sinde Hennad b. Serî (243/857) ez-Züh'dünde, İbn Ebi'd-Dünya(281/894) Mekârimü'l-ahlâk'ında Sehl b. Sa'd es-Sâidî'den rivayet etmektedir. Irâki Beyhakî'nin rivayetinin sahih olduğunu söylemektedir.⁵⁶ el-Elbânî de hadisin sahih olduğunu dile getirmektedir.⁵⁷ Bu rivayetin bazı kaynaklarda الأمور

⁵¹ Malatyavî, *Ravzatu'l-ukûl*, 169.

⁵² İbnü'l-Mibred, Yusuf b. Hasan b. Ahmed b. Hasan, *et-Taḥricu's-şâğîr ve't-taḥbîru'l-kebîr*, (Suriye: Dâru'n-Nevâdir, 2011), 185; el-Kârî, Ali b. Muhammed Ebu'l-Hasan Nuruddin el-Herevî, *el-Esrâru'l-merfû'a fi'l-aḥbârî'l-mevdû'a (el-Mevdû'atu'l-kubrâ)*, thk. Muhammed es-Sabbâğ, (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, ts.), 368.

⁵³ el-İsfehânî, *Hilyetü'l-evliya*, 7: 52.

⁵⁴⁵⁴ Malatyavî, *Ravzatu'l-ukûl*, 279; et-Taberânî, Ebû'l-Kâsım Suleyman b. Ahmed b. Eyyub b. Mutîr, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, thk. Hamdî b. Abdulmecid, (Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, 1994), 3: 131; es-Serahsî, Şemsu'l-Eimme Muhammed b. Ebî Sehl, *el-Mebsûṭ*, (Beyrut: Dâru'l-Marife, 1993), 15: 84; ez-Zeyle'î Usmân b. Ali b. Mihceni'l-Bârîi, *Tebyînu'l-ḥakâik ve ḥâşiyetu's-Şilbî*, (Kahire: el-Matbaatu'l-Kubrâ, 1313), 6: 40.

⁵⁵ Ebu Bekr Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, *Es-Sünenü'l-kübra*, (Haydarabad: Meslisü Dâirati'l-Meârifî'n-Nizâmiyye fi'l-Hind, 1344), II: 471; Ebu Nuaym el-İsfehânî, *Hilyetü'l-evliya*, 3: 255; Hennad b. El-Yusr el-Kûfî, *ez-Züh'd*. thk. Abdurrahman Abdülcebbar el-Kayrevânî. (Dâru'l-hulefâi'l-İslâmiyye, 1406, Kuveyt), II: 423; İbn Ebi'd-Dünya, *Mekârimu'l-ahlâk*, thk. Mecdi Seyyid İbrâhim, (Kahire: Mektebetü'l-Kur'an, ts.), 1: 19.

⁵⁶ Zeynüddin el-İrâkî, *Taḥricü eḥâdisi'l-İhyâ*, (Dâru'l-âsimeti li'n-neşr, 1987, Riyad), 3: 1381

⁵⁷ Nasîruddîn el-Elbânî, *es-Silsiletu's-sahîhatu'l-maḥtasara*, (Riyad: Mektebetü'l-Ma'ârif, ts.), 3: 366.

(Üstesinden gelinmesi gereken işler) ifadesi geçmeksizin kullanılmakta olduğu tespit edilmiştir.⁵⁸ Bazılarında ise ifade içindeki يبغض (sevmiyor) yerine يكره (tiksiniyor) kelimesinin kullanıldığı görülmektedir.⁵⁹

-12 إِيَّاكُمْ وَالْغُلُولَ فَإِنَّ الْغُلُولَ خِزْيٌ عَلَى صَاحِبِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ⁶⁰

“Devlet malı yemekten sakının. Devlet malı yemek kıyamet günü insanı rezil eder.”⁶¹

Devlet malı ammenin hakkını üzerinden bulunduran maldır. Hesap gününde bir kişinin hakkını ödemek bile insanların kaçacağı bir durum iken milyonlarca kişinin hakkını ödemek mümkün değildir. Bu sebeple kıyametin rezilliği olarak tavsif edilmiştir.

Müsned muhakkiki Şuayb el-Arnâvud hadisin hasen olduğunu ve şahitlerinin bulunduğunu belirtmektedir.⁶² Dârimî'nin sünenini tahkik eden Hüseyin Selim Esed de hadisin hasen bir hadis olduğunu belirtmektedir.⁶³

-13 إِيَّاكُمْ وَخَصْرَاءَ الدَّمَنِ⁶⁴

“Çöplüklerde yetişen yeşilliklerden sakının (Evlenirken soyu araştırın).”⁶⁵

⁵⁸ Ebû Bişr Muhammed b. Hammâd b. Muslim ed-Dûlâbî, *ez-Zurriyyetu't-tâhiretu'n-Nebeviyye*, thk. Sa'd el-Mubârek el-Hasan, (Kuveyt: Dâru's-Selefiyye, 1407), 91; Ebû Bekr Muhammed b. Cafer b. Sehl el-Harâitî, *el-Muntekâ min kitâbi'l-aḥlâk ve me'âlîhâ*, thk. Muhammed Muti el-Hâfız, (Dimaşk: Dâru'l-Fikr, 1406), 26.

⁵⁹ *Musnedu's-Şihâb* Kudâî, 2: 150; Ebû'l-Fadl Muhammed b. Tâhir b. Ali b. Ahmed el-Kayserânî, *Zahîretu'l-ḥuffâz*, thk. Abdurrahman el-Feryevâî, (Riyad: Dâru's-Selef, 1996), 2: 608.

⁶⁰ Malatyavî, *Ravzatu'l-ukûl*, 489.

⁶¹ Abdullah b. Abdurrahman ed-Dârimî, *es-Sünen*, thk. Fevvaz Ahmed ve Halid es-Sebu'l 'Alemî, (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-arabî, 1407), II: 302; Ebû Usmân Saîd b. Mansûr el-Cûzecânî, *Süneni Saîd b. Mansûr*, thk. Habiburrahman el-A'zâmî, (Hindistan: dâru's-Selefiyye, 1982), 2: 322; Ahmed İbn Hanbel, *Musned*, thk. Şuayb el-Arnâvud, (Kahire: Müesseseta Kurtuba), 5: 318.

⁶² Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, 5: 318.

⁶³ Ed-Dârimî, *es-Sünen*, II: 302.

⁶⁴ Malatyavî, *Ravzatu'l-ukûl*, 162, 432.

⁶⁵ Kudâî, *Müsnedü's-Şihâb*, 2: 96; Ebu'l-Hasen b. Abdurrahman Er-Râmehurmuzî, *Emsâlü'l-hadîs*, thk. Ahmed Abdülfettah temmam, (Beyrut: Müessesetü'l-kütübi's-sekâfiyye, 1409,) 1: 121; Ebu Hilal el-Huseyn b. Abdillâh b. Sehl b. Sa'd el-Askerî, *Cemheretu'l-emsâl*, (Beyrut, Dâru'l-fikr, ts.) 1: 17; Abdulmelik b. Muhammed b. İsmail es-Se'âlibî, *el-İcâz ve'l-îcâz*, (Kahire: Mektebetu'l-Kurân, ts.), 20; el-Curcânî, Ebû Bekr Abdulkadir b. Abdurrahman, *Esrâru'l-belâğa*, thk. Mahmûd Muhammed Şâkir, (Kahire: Matba'atu'l-Medenî, ts.), 68; Ebû'l-Fadl Ahmed b. İbrâhîm en-Nîsâbüri el-Meydânî, *Mecma'u'l-emsâl*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, (Beyrut: Dâru'l-Marife, ts.) 2: 32.

Hadisi Kuḍâ'î *Müsnedü's-şihâb'ında* Râmehurmazî, *el-Emsâl'*ında ve Dârakutnî *el-Efrâd'*ında rivayet etmektedir. Hadis Vakidî'nin teferrüdünden dolayı yayıf sayılmaktadır. Ayrıca Hz. Ömer'den (r.a) mevkuf olarakta nakledilmektedir.⁶⁶

Kişinin içinden çıktığı ve yetiştiği çevre onu kalben veya aklen etkisi altında bırakabilir. Her ne kadar dışarıdan bakıldığında bu etkinin onun davranışlarına ve sözlerine yansımaya da nihayetinde fırsatını bulduğunda o kişinin gizlediği bütün olumsuz davranışları sergilemesi muhtemeldir. Aslında bir rivayetin baş tarafından alınan bu söz, aldatılmaktan sakınmayı öğütleyen teşbih özelliği bulunan bir ifadedir.

Müellif bu sözü eserinde kaynakçasında gösterildiği üzere iki farklı yerde kullanmıştır.

-14 إِيَّاكَ وَالشَّرَّ فَإِنَّ الشَّرَّ لِلشَّرِّ خُلُقٌ⁶⁷

“Kötülükten sakın çünkü kötülük kötülüğü tetikler.”⁶⁸

Bu rivayet, kaynaklarda muhaddislerden Katâde'nin Hz. Lokman'a (a.s) nispet ederek naklettiği bir söz olarak geçmektedir. Dolayısıyla Hz. Peygamber'e isnadı söz konusu değildir.

-15 تَخَلَّفُوا بِأَخْلَاقِ اللَّهِ⁶⁹

“Allah'ın ahlakı ile ahlaklanın. (Allah'ın isimleri ve Kur'an'la)”⁷⁰

Klasik ve yeni pek çok kaynakta isim cümlesi veya fiil cümlesi şeklinde geçen ancak hadis olmayan bu ifade özellikle tasavvufî görüş mensuplarınca kabul görmüş ve genellikle anlamı Allah'ın (c.c) esmasında belirtilen güzel isim ve sıfatlarla sıfatlanmak anlamında kullanılmıştır.

⁶⁶ İbn Arrâk, *Keşfü'l-Hâf*, 1: 272

⁶⁷ Malatyavî, *Ravzatu'l-uḳûl*, 172.

⁶⁸ Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah b. Muḥammed eş-Şeybânî, *Zühd*, thk. Muhammed b. Abdusselam Şahin (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1999), 44; Beyhakî, *Şu abu'l-imân*, 9: 407.

⁶⁹ Malatyavî, *Ravzatu'l-uḳûl*, 412.

⁷⁰ Ali b. Muhammed b. Ali el-Curcânî, *Kitâbu't-tarîfât*, thk. Cemâ'atun mine'l-Ulemâ (Beyrut: 1983), 169; Muhammed b. Bekr b. Ebû Bekr b. Muhammed el-Mahzûmî, *Mişbâhu'l-Câmi*; thk. Nuruddîn Tâlib (Suriye: y.y., 2009), 3: 377; Mahmûd b. İsmâil b. İbrâhim el-Ḥayrabeytî, *ed-Durratu'l-garrâ' fi naşîḥai's-selâtin ve'l-ḳudâti ve'l-umerâ*, (Riyad: Mektebetu Nizâr Mustafa, ts.), 152; İbrâhim b. Umer b. Hasan el-Bukâ'î, *Naẓmu'd-durer fi tenâsubi'l-âyât ve's-suver*, (Kahire: Dâru'l-Kutubi'l-İslâmî, ts.), 5: 62; es-Senedî, Muhammed b. Abdulhâdî Nuruddîn, *Ḥâşiyetu's-senedî alâ Suneni'n-Nesâi*, (Haleb: el-Matbuâtul-İslâmiyye, 1986), 1: 112; Muhammed b. Umer b. Nevevî, *Merâhu Lebîd li keşfi ma'âni'l-Kurâni'l-Mecîd*, thk. Muhammed Emîn es-Sanâvî (Beyrut: y.y., 1417), 100; Ahmed b. Mustafa el-Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî* (Mektebetu Mustafâ, 1946), 18: 86; Vehbe Mustafa ez-Zuheyli, *Tefsîru'l-munîr fi'l-akîdeti ve's-şeri'a ve'l-menhec*, (Dımaşk: Dâru'l-Fikri'l-Muâsıra, 1418), 10: 278.

Peygamber'e (s.a.v) isnadı söz konusu olmayan bu sözün, genel anlamda İslam ahlakıyla ahlaklanmayı ifade eden bir anlamının olduğu da muhakkaktır. Allah merhamet edicidir. Siz de diğer varlıklara merhamet edici olun anlamındadır.

تَكَانَكَ أُمَّكَ⁷¹ -16

“Annen seni kaybetsin.”⁷²

Bu ifade Araplar arasında bir deyim olarak kullanılmış, hadis metinleri ve sahabe sözlerinde de yer almıştır. Ancak özellikle tasavvuf içerikli kitaplarda hadis olarak geçen bu ifade⁷³ hadis âlimlerince başkalarının kullanması tasvip edilmemiştir. İfadede beddua anlamı bulunmakla birlikte bazen sevgi sözcüğü olarak da kullanıldığı vakidir. Rasulullah'ın (s.a.v) toplumda var olan bu ifadeyi ashabı hakkında da (zannımızca) sevgi ifadesi olarak kullanmıştır. Bu ifadenin kullanıldığı hadisin bütünü ele alındığı zaman bu görülmektedir.

حَتَّى يَرْجِعَ السَّهْمُ إِلَى فَوْقِهِ⁷⁴ -17

“Ok yaya dönünceye kadar (İmkânsız olay için kullanılır.)”⁷⁵

Bu ifade, bazen kararlılık bazen de imkânsız fiiller için kullanılan hikmet ve mesel özelliği olmayan bir sözdür.⁷⁶

Müellif sözün tamamını almamış, sadece bir deyim olarak rivayette geçen ifadenin bir kısmını eserine almıştır. Bu deyim, Hariciler hakkında rivayet edilen hadis metninde geçmektedir.⁷⁷ Söyledikleri veya yaptıkları sebebiyle dinden çıkıp bir daha İslam'a dönememeyi ifade etmektedir.⁷⁸

⁷¹ Malatyavî, *Ravzatu'l-ukûl*, 147.

⁷² Ahmed b. Hanbel, *Musned*, 3: 86; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, 2: 29. Bu ifade gerek muteber hadis kaynaklarında metinlerin içinde gerekse sahabe sözlerinde oldukça fazla geçmektedir. Araplar arasında da kullanımı oldukça yaygındır.

⁷³ Ebu Bekr Muhammed b. Ebu İshak el-Kelâbâzî, *et-Te'arruf li mezhebi ehli't-tasavvuf*, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1994), 5; Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 7: 58; İbn Ebî'l-İzz, Sadruddin Muhammed b. Alâuddin b. Muhammed, *Şerhu'l-Akâdeti't-Tahâvîyye*, thk. Nâsiruddîn el-Elbânî (Dâru's-Selâm li't-Tiba'a, 2005), 1: 120.

⁷⁴ Malatyavî, *Ravzatu'l-ukûl*, 452.

⁷⁵ Buhârî, *Tevhid*, 57.

⁷⁶ Ebû Abdullah Muhammed b. Vaddâh b. el-Mervânî el-Kurtubî, *el-Bidu've'n-nehyu anhâ*, thk. Amr Abdulmunim Selim (Kahire: Mektbetu İbn Teymiyye, 1416), 107; Ebû Hayr Zeyd b. Abdullah b. Mesûd el-Hâşimî, *el-Emşâl*, (Dımaşk, Dâru's-Sadeddin, 1423), 116; Ebû'l-Kâsım Hibetullah b. el-Hasan el-Lâlekâî, *Şerhu usûli itikâdi Ehli's-Sunne ve'l-Cemaât*, thk. Ahmed b. Sad b. Hamdân (Suûd: Dâru Tayyibe, 2003), 1: 160.

⁷⁷ Ahmed b. Hanbel, *Musned*, 2: 94.

⁷⁸ Hüseyin b. Muhammed b. Hasen Muzhirüddin ez-Zeydânî el-Muzhirî, *El-Mefâtil fi şerhi'l-mesâbih*, thk. Nureddin Talib ve dğr. (Kuveyt, Dâru'n-Nevâdir, 2012), 4: 236

“Azla yetinen (Ailesi, malı ve çocuğu olmayan)”⁸⁰

Kaynaklarda geçen bu deyim hadis metinleri içinde geçmektedir. Deyimin geçtiği hadis merfu ve haber-i vahid özelliği taşımaktadır. Tirmizî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel’in Müsned’indeki ifade şöyledir: “Sizin benim yanımda en hayırlınız “Hafîfu’l-hâz” olanınız, yani namazı gizlik kılıp ondan zevk alanınızdır...” Diğer bazı kaynaklardan ise Sahabiler “Ey Allah’ın Resûlü! Hafîfu’l-hâz nedir?” dediler. Resûlullah (sav) “Ailesi, malı ve çocuğu olmayan kimsedir” dedi.⁸¹ Ayrıca bir başka rivayet metni içinde şöyle geçmektedir: “Benim konumlarına en gıpta ettiğim velilerim Hafîfu’l-hâz olan mümin kişilerdir...”⁸² Aynı ifade İbn Hibbân’ın rivayetinde, evlenmek için kendisine talip olan Muaviye ve Ebu Cehm hakkında soru soran Fatıma binti Kays’a Peygamberimizin verdiği bir cevap olarak: “Kuşkusuz Muaviye “Hafîfu’l-hâz” bir kimsedir (kadınlara iyi davranır, Ebu Cehm kadınlara karşı serttir. Ama ben sana Üsâme b. Zeyd’i tavsiye ederim demiştir.”⁸³ Burada, külfetsiz, iyi davranan anlamında kullanmıştır. Önceki rivayetlerin senedinde zafiyet varsa da İbn Hibbân’ın rivayeti sahih olan rivayetlerdendir.

“İşin ortası hayırlıdır. (Aşırılıktan kaçınılmalıdır)”⁸⁵

Hikmet özelliği taşıyan bu ifade bazı kaynaklarda hadisin tamamı olarak, bazı kaynaklarda ise hadisten bir parça olarak geçmektedir. Beyhakî (ö. 458/1066), Şu’abu’l-imân’ında ve İbn Ebî Şeybe Mutarrif b. Abdullah’tan maktu’ olarak rivayet etmiştir. Yine bu hadisi es-Semânî (ö. 510/1116), *Târîhu Bağdâd* adlı eserinde bilinmeyen bir senetle rivayet etmiştir. Hadisten parça olduğunu

⁷⁹ Malatyavî, *Ravzatu’l-uḫûl*, 455.

⁸⁰ Tirmizî, *Zühd*, 35; İbn Mâce, *Zühd*, 4; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5: 252, 255

⁸¹ Beyhakî, *Şu’abu’l-imân*, 12: 550; Ebu’l-Fidâ İsmail b. Amr ‘İmâdüddîn İbn Kesîr, *Mucizâtu’n-Nebî*, thk. İbrâhîm Emîn Muhammed (el-Mektebetu’t-Tevfikiyye, tsz), 367; Celaluddin Abdurrahman b. Ebu Bekr es-Suyûtî, *ed-Durru’l-menşûre fi’l-eḫâdîs i’l-muştehire*, thk. Muhammed b. Lutfî es-Sabbâg (Riyad: Şu’ûnu’l-Mektebât, ts.), 112.

⁸² Ebû Bekr Abdullah b. ez-Zubeyr b. İsa el-Humeydî, *Musnedu’l-Humeydî*, thk. Hasan Selîm Esed (Dimaşk: Dâru’s-Sekâ, 1996), 2: 155; Ahmed b. Hanbel, *Musned*, 37: 498; İbn Mâce Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Ḳazvînî, *Sunenu İbni Mâce*, thk. Muhammed Fuâd (Beyrût: Dâru’l-İhyâi’l-Kutubi’l-Arabiyye, ts.), 2: 378.

⁸³ Muhammed b. Hibbân b. Ahmed ed-Dârimî, *İhsân fi Sahîhi İbni Hibbân*, thk. Şuayb Arnaût, (Beyrut: Muessesetu’r-Risâle, 1988), 10: 67.

⁸⁴ Malatyavî, *Ravzatu’l-uḫûl*, 280.

⁸⁵ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 8: 246; Beyhakî, *Şu’âbü’l-imân* 3: 402

söyleyenler öncesinde "دوموا على أداء الفرائض" (*Farzlara devam edin*) ifadesinin bulunduğunu söylemişlerdir.⁸⁶

Bu rivayetin sahih bir isnadla Hz. Peygamber'e ulaştığını söyleme imkânı yoktur. Mutarrif b. Abdillâh'tan maktu bir haber olarak kabul etmek en akla uygun olanıdır. İfrat ve tefritten uzak durmayı ifade etmesi bakımından anlamlı bir sözdür.

سَافِرُوا تَصِحُّوا وَتَعْنَمُوا⁸⁷ -20

"Seyahat edin. Hem rızık hem de sıhhat bulursunuz."⁸⁸

Pek çok kaynaktan geçmekte olan bu hadis, seyahat etmenin insan üzerinde gerek sağlık açısından gerekse psikolojik açıdan şifa etkisinin olduğuna işaret etmektedir.

شُرُورُ أُمَّتِي عُرَابِيهَا⁸⁹ -21

"Ümmetin kötülere bekar olanlarıdır."

'Radiyyüddin es-Sâğâni " شُرَارُ أُمَّتِي عُرَابِيهَا " ifadeleriyle geçen sözün mevzu olduğun belirtmektedir.⁹⁰ Diğer bazı kaynaklarda da أُمَّتِي kelimesi olmaksızın شراركم عُرَابِيهَا şeklindeki rivayet yer almaktadır.⁹¹ Bu rivayetlerden Ahmed b. Hanbel'in rivayeti sahihtir. Diğer senetlerin içerisinde zayıf ve metruk raviler bulunmaktadır.

Burada kastedilen, şehvetin insan için vazgeçilmez bir duygu olduğu, bu helal yoldan tatmin edilmezse insanı şeytanın iğvasına hazır ve teşne durumuna getireceği, bundan korunmak için meşru ve helal bir nikâhla insanın kendisini korumaya alması gerektiğidir. Yoksa insanlar amelleri ve takvası ile Allah yanında değer bulurlar.

⁸⁶ Ebû Abdullah Mahmûd b. Muhammed el-Haddâd, *Tahrîcu eḥâdisi İḥyâ-i Ulûmi'd-Dîn*, (Riyad: Dâru'l-Âsime, 1987), 4: 584.

⁸⁷ Malatyavî, *Ravzatu'l-ukûl*, 69, 253.

⁸⁸ Ahmed b. Hanbel, *Musned*, 14: 507; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsâṭ*, 7: 245; el-Hasan b. el-Hasan b. Muhammed b. Halîm el-Curcânî, *el-Minhâc fi şu'abi'l-îmân*, thk. Hilmî Muhammed Fûde, (Beirut: Dâru'l-Fikr, 1979), 2: 367.

⁸⁹ Malatyavî, *Ravzatu'l-ukûl*, 243.

⁹⁰ Radiyyüddin el-Hasan b. Muhammed b. el-Hasan b. Haydar es-Sâğâni, *el-Mevzûât*, thk. Necm Abdurrahman Halef (Dimaşk: Dâru'l-Memun, 1405), 40; el-Aclûnî, *Keşfu'l-ḥafâ*, 2: 6, 7.

⁹¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5: 163; Abrürrezzak, b. Hemmam es-Sânî, *el-Muşannef*, thk. Habîbürrahman el-Âzamî. 6: 171; Ebu Ya'lâ, Ahmed b. Ali El Mevşîlî, *el Müsned*, thk. Hüseyin Selim Esed, (Dimeşk: Dâru'l-Me'mûn li't-türâs, 1984,), 4: 37

كُلُّ كَلْبٍ يَغُودُ فِي قَيْئِهِ⁹² -22

“Kusmuğunu yemek için geri dönen köpek gibi.”⁹³

Rivayet kaynak değeri bakımından sahih olup bir şeyi hibe ettikten sonra onu geri almak isteyen kişinin durumunun çirkinliğini ve sevimsizliğini vurgulamak için söylenmiştir. Pek çok muteber kaynakta geçmektedir.

Ayrıca bu rivayete, geçmiş dönemdeki kültürel ortamlarda aldığı karar ve verdiği sözden dönenleri ifade etmek için kullanılan bir sözün, tarihi rivayet olarak karşımıza çıkmış hali denebilir. Kişinin verdiği sözden ya da karardan herhangi bir sebep olmaksızın dönmesi ile ortaya çıkan benlik küçülmesini ifade etmek için kullanılır. Genellikle kişilerin yapmış oldukları hatadan dönmesi hangi boyutta ve hatanın hangi noktasında olursa olsun erdemli davranış kabul edilir. Ancak bir konu hakkında aşırı hatta kırıcı çok büyük sözler söyledikten sonra dediklerinin tam zıddı işlerin biraz da pişkince bir tavır ile yapılması durumu, erdemli tavır kabul edilmemektedir.

كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْنُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ⁹⁴ -23

“Hepiniz çobansınız, hepiniz yaptıklarınızdan sorumlusunuz.”⁹⁵

Bu rivayet, pek çok muteber hadis kitaplarında geçen ve kısmen uzun sayılan hadisin ilk cümlesidir. Hadis genel anlamda birey, aile ve yöneticilerin sorumluluğunun önemini vurgulamaktadır.

لَا يُدْعُ مُؤْمِنٌ مِنْ جُحْرِ مَرَّتَيْنِ⁹⁶ -24

“Mümin, bir delikten iki defa ısırılmaz.”⁹⁷

Burada "bir delikten iki defa ısırılmak", benzetme yoluyla başkaları tarafından "kandırılmak" anlamında kullanılmıştır. Bu ifadeyle "mümin" kişinin bu duruma bir kez düşebileceği, ikinci kez düşmemesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu hadis, müminin, mümin olma özellikleri yanında "akıllı, uyanık, tedbirli" olması gerektiğini tavsiye amacıyla söylenmiştir. İkinci kez aldatılmamak bu öğüde uymayı gerektirir. Rivayet, kaynak değeri ve içerdiği anlam bakımından sahihtir.

⁹² Malatyavî, *Ravzatu'l-uqûl*, 241.

⁹³ Mâlik b. Enes b. Mâlik, *el-Muvatta*; thk. Muhammed Mustafa (Ebu Dabi: Muessesetu Zâyed, 2004), 2: 400; İbn Hanbel, *el-Musned*, 3: 365; Buhârî, “Hibe”, 13.

⁹⁴ Malatyavî, *Ravzatu'l-uqûl*, 113.

⁹⁵ Buhârî, “Cuma”, 10; Tirmizî, “Cihad”, 27; Mamer b. Râşid Ebi Amr Ebû Urve el-Basrî, *el-Câmi*; thk. Habîburrahman el-Aza'mî, (Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, 1403), 11: 319; İbn Mâlik, *el-Muvatta*; 1: 106; İbn Hanbel, *Musned*, 8: 83.

⁹⁶ Malatyavî, *Ravzatu'l-uqûl*, 255.

⁹⁷ Tayâlisî, *el-Musnedu*, 3: 355; İbn Hanbel, *Musned*, 14: 497.

-25 لَعَنَ اللَّهُ الرَّاشِيَّ⁹⁸

“Allah rüşvet verene lanet etsin.”⁹⁹

Müellif tarafından eserinde yer verilen bu rivayet çok sayıda muteber hadis kaynağında yer aldığı ve içerdiği anlam bakımından da sahih niteliklere sahiptir. Temas edilen konu her dönemde birey ve toplum hayatında çürümelere neden olması sebebiyle evrensel boyutu vardır.

-26 مَا نَدَمَ مَنْ اسْتَشَارَ¹⁰⁰

“Danışan pişman olmaz.”

Bu ifade Taberânî, Kudâî ve İbn Asâkir'in وَلَا نَدَمَ مَنْ اسْتَشَارَ، وَلَا عَالَ " ما خَابَ مَنْ اسْتَشَارَ، وَلَا نَدَمَ مَنْ اسْتَشَارَ، وَلَا عَالَ " (İstihare yapan hayal kırıklığına uğramaz, istişare yapan pişman olmaz ve iktisatlı davranan muhtaç olmaz)¹⁰¹ rivayetinde geçmektedir. Hadisin senedlerindeki raviler arasında zayıf kimseler olmakla birlikte anlamca doğrudur. Bu bakımından da birey ve toplum hayatında bir yerinin olduğu muhakkaktır.

-27 مَنْ اتَّقَى اللَّهَ وَقَاهُ وَمَنْ اعْتَصَمَ بِهِ نَجَاهُ¹⁰²

“Allah yasaklarından sakınanı korur. Emrine sarılanı kurtarır.”

Allah'ın korumasına ve kurtuluşa erdirmesine nail olmanın yolunun O'nun yasaklarından kaçınmaktan, emirlerine uymaktan geçtiğini ifade eden bir sözdür.

Müellifin eserinde yer verdiği bu ifade hadis kaynaklarında bu kullanım şekli ile geçmemektedir. Ancak çok sayıda kaynaklarda geçmekte olan مَنْ اتَّقَى اللَّهَ وَقَاهُ " ifadesinin Hz. Peygambere ait olduğu kaynaklarda yer almaktadır.¹⁰³ Yine Hz. Ömer'in (ra) oğlu Abdullah'a yazdığı vasiyette geçen

⁹⁸ Malatyavî, *Ravzatu'l-ukûl*, 24.

⁹⁹ es-San'ânî, Ebû Bekr Abdurrezzâk b. Hemâm, *el-Muşannef*, thk. Habîburrahmân el-A'zâmî, (Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, 1403), 8: 148; İbn. Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed el-Absî, *el-Kitâbu'l-muşannef fi el-ehâdisi'l-âsâr*, thk. Kemâl Yusûf el-Hût, (Riyad: Mektebetu'r-Ruşd, 1409), 4: 445; İbn Hanbel, *Musned*, 15: 8.

¹⁰⁰ Malatyavî, *Ravzatu'l-ukûl*, 314.

¹⁰¹ Taberânî, *el-Mucemu'l-evsaat*, 6: 365; Ebu'l-Kâsım Suleyman b. Ahmed b. Eyyûb b. Mutîr et-Tebarânî, *er-Ravzu'd-Dânî (Mucemu's-Sağîr)*, thk. Muhammed Şekûr-Mahmûd el-Hâc, (Beyrut: 1985), 2: 175; el-Kudâî, *Musnedu's-Şihâb*, 2: 7; İbn Asâkir, Ebu'l-Kâsım Alî b. el-Hasan b. Hibetullah, *Mucemu's-Şuyûh*, thk. Vefâ Takiyuddîn, (Dimaşk: 2000), 2: 875.

¹⁰² Malatyavî, *Ravzatu'l-ukûl*, 159.

¹⁰³ Ebû'l-Ferec Cemaluddin Abdurrahman ibnu'l-Cevzî, *el-Muntazim fi târihi'l-mulûk ve'l-umem*, thk. Muhammed Abdulkadir Atâ-Mustafa Abdulkadir Atâ, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye,

ifade ise "من اتقى الله وقاه، ومن توكل عليه كفاه" şeklindedir.¹⁰⁴ Kanaatimizce müellif bu ifadelerin anlamından etkilenerek, ilk cümlesini "مَنْ اتَّقَى اللَّهَ وَقَاهُ" onlardan olduğu gibi aldığı, ancak ikinci cümlenin "وَمَنْ اعْتَصَمَ بِهِ نَجَاهُ" ise hadis değil hadisten çıkarılan bir hüküm olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır.

مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ¹⁰⁵ -28

"Nefsini bilen Rabbini bilir."

Nevevî, "bu söz kesinlikle hadis değildir" görüşündedir. Ona göre faraza bu ifade hadis olmuş olsaydı manası "Kim nefsinin gerçekten zayıf olduğunu bilirse, Allah'a muhtaç olduğunu bilir; sadece ona kulluk eder, onun kuvvetini, kahrını, rab olduğunu, mutlak kemal ve yüce sıfatlara sahip olduğunu kabul eder"¹⁰⁶ şeklinde olması gerektiği yönünde görüş belirtmiştir.

İbn Teymiyye'ye göre bu söz mevzudur.¹⁰⁷ Mer'î (ö. 1033/1624), *el-Fevâidu'l-mevzû'a* adlı eserinde es-Semânî'nin bu ifadeyi Yahyâ b. Muâz'a nispet ettiğini belirtmiştir.¹⁰⁸

İsfahânî (ö. 430/1038) *Hilyetu'l-evliyâ* adlı eserinde bu sözün hadis olup olmadığı hakkında görüş belirtmeksizin Sehl b. Abdullah¹⁰⁹ isminde bir kişinin ifadenin anlamını açıkladığı "مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ لِرَبِّهِ عَرَفَ رَبَّهُ لِنَفْسِهِ" "Kim Allah için nefesine öğretirse Rabbini nefesine öğretmiş olur" sözünü naklederek sıkıntıyı bertaraf etmeye çalışmıştır.¹¹⁰

Sa'lebî (ö. 430/1035), *el-Keşfu ve'l-Beyân* adlı eserinde değerlendirme yapmaksızın "Gelen haberde olduğu gibi" ifadesinden sonra zikretmiş,¹¹¹ Curcânî

1992), 8: 346; Ebu'l-Fidâ İsmail b. Umer İbn. Kesîr, *el-Bidâye ve'l-nihâye*, (Beyrut: y.y., 1988), 10: 174.

¹⁰⁴Hatîb el-Bağdâdî, Ahmed b. Ali (ibnü'n-Neccâr), *Târîhu Bağdad*, (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye,) 24: 430; Muhammed b. Abdulbâkî b. Muhammed Kâdî'l-Mâristân, *Ehâdîsu's-şuyûhi's-sikât*, thk. Hâtim b. Ârif el-Avnî, (Dâru Âlemi'l-Fevâid, 1422), 3: 1210; Haddâd, *Tahrîcu ehâdîsi İhyâ*, 3: 187; Hindî, *Kenzu'l-ummâl fi sunen*, 3: 132.

¹⁰⁵ Malatyavî, *Ravzatu'l-ukûl*, 459.

¹⁰⁶en-Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn b. Şeref, *el-Meşâilu'l-menşûre*, thk. Muhammed el-Haccâr, (Beyrut: 1996), 248; es-Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahmân, *el-Hâvî li'l-Fetâvâ*, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2004), 2: 288.

¹⁰⁷ Suyûtî, *el-Hâvî li'l-Fetâvâ*, 2: 288; Ali b. Muhammed el-Mullâ el-Kârî, *el-Meşnû'u fi marifeti'l-ğadîsi'l-mevzû*; thk. Abdulfettâh Ebû Gudde, (Beyrut: 1398), 189; el-Makdisî, Tahir Mer'î b. Yûsuf b. Ebû Bekr b. Ahmed, *el-Fevâidu'l-mevzû'a fi'l-ehâdîsi'l-mevzû'a*, thk. Muhammed b. Lutfî, (Riyâd: Dâru'l-Varrâk, 1998), 103.

¹⁰⁸ Makdisî, *el-Fevâidu'l-mevzû'a*, 103.

¹⁰⁹ Sehl b. Abdullah et-Tüsterî h. (ö. 283) olması muhtemeldir.

¹¹⁰ Ebû Nuaym Ahmed b. Abdullah b. Ahmed el-İsfahânî, *Hilyetu'l-evliyâ ve tabakâtu'l-esfiyâ*, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-Arabî, 1974), 10: 208.

¹¹¹ Salebî, *el-Keşfu ve'l-beyân*, 1: 279.

ise *Durcu'd-durer fi-tefsîr* adlı eserinde bu ifadeyi doğrudan hadis olarak zikretmiştir.¹¹²

Bütün bunlar neticesinde “men arefe...” rivayetinin gerek kaynak değeri bakımından ve gerekse klasik İslam âlimlerinin görüşleri ışığında Rasulullah'a (s.a.v) isnadı olmayan güzel bir söz olarak değerlendirilebilir.

-29 مَنْ كَتَمَ سِرَّهُ مَلَكٌ أَمْرُهُ¹¹³

“Sırrını gizleyen kendi durumuna hâkim olur.”¹¹⁴

Müellifimizin eserine aldığı bu söz, Aliyu'l-Kârî'nin (ö. 1014/1605) *el-Meşnû 'u fi ma rifeti'l-ḥadîsi'l-mevzû'* adlı eserinde Sahâvî'den (ö. 902/1496) naklen merfu hadis olmadığı tespitinde bulunulmuştur.¹¹⁵ Mevkûf hadis olarak çok sayıda kaynakta geçmekte olup Hz. Ömer'e (r.a) ait bir ifadedir.¹¹⁶

Hadis olup olmadığı hususunu bir tarafa bırakacak olursak, bu ifade için hikmet özelliği taşıyan mesel tespiti doğrudur.

-30 مَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَدًّا فَلْيَبْتَوِّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ¹¹⁷

“Bile bile benim adıma yalan söyleyen cehennemdeki yerine hazırlansın.”¹¹⁸

İlim erbabınca çok iyi bilinen ve çok sayıda kaynakta yer alan bu rivayet, mütevatir olduğunda ittifak edilen bir hadis-i şeriftir. Hz. Peygamber adına söz uyduranların sonuçta neyle karşılaşacağını ifade etmektedir.

-31 نُصِرْتُ بِالرَّغَبِ¹¹⁹

¹¹² Ebû Bekr Abdulkâhir b. Abdurrahman el-Curcânî (471), *Durcu'd-durer fi tefsîri'l âyi ve's-suver*, thk. Muhammed Edîb Şekûr, (Amman. Dâru'l-Fikr, 2009), 1: 246.

¹¹³ Malatyavî, *Ravzatu'l-ukûl*, 123.

¹¹⁴ İbn Taktakî, Muhammed b. Ali b. Tabâtabâî, *el-Faḥru fi'l-âdâbi's-sultâniyye ve'd-duveli'l-İslâmiyye*, thk. Abdulkadir Muhammed Mâyû (Beyrut: Dâru'l-Kalemi'l-Arabî, 1997), 64.

¹¹⁵ Ali el-Kârî, *el-Meşnû 'u fi ma rifeti'l-ḥadîsi'l-mevzû'*, 192.

¹¹⁶ es-Sahâvî, Şemsuddin Ebû'l-Hayr Muhammed b. Abdurrahman b. Muhammed, *el-Makâşidu'l-ḥasene fi beyâni'l-eḥâdîsi'l-meşhûre ale'l-elsine*, thk. Muhammed Usmân el-Haşṭ (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-Arabî, 1985), 665.

¹¹⁷ Malatyavî, *Ravzatu'l-ukûl*, 407.

¹¹⁸ Basrî, *el-Câmi*, 11: 261; Yakub b. İbrâhîm İbn Hibe Ebû Yûsuf, *el-Âsâr*, thk. Ebu'l-Vefâ, (Beyrut: ts.), 207; et-Tayâlîsî, *el-Musned*, 1: 268; Ebû Abdullah Muhammed b. İdrîs eş-Şâfi, *Musnedu'l-İmâmî's-Şâfi*, thk. Mâhir Yâsin Fahl, (Kuveyt: Şeriketu Ğarâs, 2004), 4: 70 el-Humeydî, *Musnedu'l-Humeydî*, 2: 293; Cûzeczânî, *Suneni Sa'îd b. Manşûr*, 1: 2; Ali b. el-Ca'd b. Ubeyd el-Cevherî, *Musnedu İbni'l-Ca'd*, thk. Âmir Ahmed Hîdir, (Beyrut: Muessesetu Nâdir, 1990), 64.

¹¹⁹ Malatyavî, *Ravzatu'l-ukûl*, 22.

“Düşmana korku salmakla yardım edildim.”¹²⁰

Bu ifade kısmen uzun bir hadisin baş tarafıdır. Hadis dipnotta birkaçını gösterdiğimiz eserler hariç daha pek çok sahih kaynakta geçmektedir.

Bu ifade Malatyavî tarafından deyim olarak kullanılmış bir sözdür. Ancak bu sözde hikmet özelliği bulunmamaktadır.

-32 نَعْمَ الْمُوَاظَرَةُ الْمَشَاوِرَةُ¹²¹

“ Müşavere (istişare) ne güzel yardımlaşmadır.”

Bu söz üslup olarak hadisler benzemekteyse de merfu bir hadis değildir. Hz. Ali'nin (ra) "نعم المواظرة المشاورة وبئس الاستعداد الاستعداد" (*İstişare) ne güzel yardımlaşma, İstibdat ne kötü yönetimdir*) sözünün ilk cümlesidir.¹²² Mevkuf bir haberdir.

33- هُنَّ نَاقِصَاتُ الْعَقْلِ¹²³

“Onlar (kadınlar) akli kıt olanlardır.”¹²⁴

Hadis uzun bir hadisin küçük bir parçasıdır. Bu hadisi küçük değişikliklerle Kütüb-i sitte’de, Ahmed b. Hanbel ve Dârimî’nin müsnedlerinde geçmektedir. Bunların dışında onlarca hadis kitabında sahih bir rivayet olarak zikredilmektedir. Son dönemde bu hadisi şerife karşı konjonktürel bir karşı çıkış söz konusudur. Bu, hadisin sözlerini ve bağlamını anlamamaktan kaynaklanmaktadır. Bu sözü duyan kimse ilk olarak Rasulullah’ın (s.a.v) kadınlara hakaret ettiğini düşünmekte, bunu dillendirmektedir. Dolayısıyla Rasulullah’ın (s.a.v) herhangi bir cinsi aşağılaması söz konusu olmayacağından bu sözün hadis olmaması gerektiği sonucuna varılmaktadır. Halbuki hadisin

¹²⁰ Basrî, *el-Câmi*, 11: 99; Cevzcânî, *Süneni Saîd b. Mansûr*, 2: 360; Absî, *el-Kitâbu'l-muşannef*, 6: 445; İbn Hanbel, *Musned*, 13: 492; Muslim b. el-Haccâc Ebû'l-Hasan en-Nisâbûrî, *el-Musnedu's-Şahîh (Şahîhu Muslim)*, thk. Muhammed Fuâd Abdulbakî, (Beyrut: Dâru ihyâ, ts.) 1: 372.

¹²¹ Malatyavî, *Ravzatu'l-ukûl*, 498.

¹²² Zeynuddin Muhammed Abdurrauf b. Tacu'l-Ârifin b. Ali el Munâvî, *Feyzu'l-kadîr şerhu'l-Câmi'i's-Şağîr*, (Mısır: 1356), 1: 489; Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed İbnu'l-Hâc, *el-Medhal*, (Dâru't-Turâs, ts.) 4: 41; Ebû İshak Burhanuddin Muhammed b. İbrâhîm el-Vatvât, *Çururu'l-Şaîiş ve İreru'n-naqâiş*, thk. İbrâhîm Şemsuddin (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2008), 122.

¹²³ Malatyavî, *Ravzatu'l-ukûl*, 206.

¹²⁴ Buhârî, “Hayz”, 6, “Zekat”, 43; Müslim, “İman”, 132; Tirmizî, “İman”, 6; Ebu Davûd, “Sünnet”, 16; İbn Mace, “Fiten”, 19, Ahmed, *el Müsned*, 2: 66, Bu hadis Dârimî’de başında هُـ olmaksızın geçmektedir. Bu hadisi Elbanî zayıf hadis kabul etmiştir. Bk. Muhammed b. Hibbân b. Ahmed ed-Dârimî, *Sahîhi İbni Hibbân bitertibi İbni Belbân*, thk. Şuayb Arnaût (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1993), 8: 115; Muhammed b. Huseyin b. Muhammed Ebû Abdurrahman es-Sulemi, *Âdâbu's-şohebe*, thk. Mecdî Fethî es-Seyyid (Mısır: Daru's-Shabeti't-Turâs, ts.), 78. Ebû'l-Hasan Ali b. Halef İbn Battâl, *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî li İbni Battâl*, thk. Ebû Temîm Yasir b. İbrâhîm, (Riyad: Mektebetu'r-Rüşd, 2003), 3: 291.

senedleri incelendiği zaman neredeyse tevatüre yakın bir şöhreti olduğu görülecektir. Bu lafzı, içinde geçtiği cümlelerin ve hadisin tamamıyla birlikte değerlendirildiği zaman hiç de aşağılayıcı bir anlam yoktur sadece teaccüp ifadesi vardır. Hadiste Peygamberimize (s.a.v) kadının aklının noksanlığının anlamı sorulduğunda iki kadının şehadetinin bir erkeğin şehadetine denk geldiği ifade buyurarak borçlanma ayetinde geçen “Erkeklerden iki şahit getirin. Erkeklerden iki şahit yoksa razı olduğunuz bir erkek ve iki kadın şahit olsun ki biri yanılırsa diğeri hatırlatsın.”¹²⁵ ifadesine telmihte bulunmuştur. Ayette aklının noksanlığı zekasının azlığı değil sevgi, şefkat ve merhametinin yoğunluğu sebebiyle, hüküm verirken rasyonel değil hissi hüküm verebileceğine işaret vardır. Bu kadının eksikliği değil fitratıdır. Bir yönüyle zaaf gibi görünen bu durum diğer taraftan anneliğin ve eşliğin vazgeçilmez duygularıdır ki kadın bunlarla üstündür. Hadisin tamamı okunduğu zaman görülmektedir ki kadınların bu özellikleriyle erkekleri yönettiği anlatılmaktadır.

Sonuç

Süleyman b. Ğâzî el-Malatyevî, XII. yüzyılın sonları XIII. yy başlarında Anadolu’da yaşamış değerli bir bilim ve devlet adamıdır. Dönem, Moğol ve haçlı saldırılarının İslam coğrafyasında özellikle Anadolu’da yoğunlaştığı; halkın bu baskılardan bunaldığı, eğitimlerinin aksadığı, hayat şartlarının zorlaştığı bir dönemdir. Böyle zamanlarda bilge kişiler öğütlerle toplumun manevi yönünü tahkim ederek moral açısından desteklemiş ve diri tutmuştur. Malatyavî’de yazdığı nasihatnamelerle toplumdaki bozulmayı önlemeye çalışmıştır.

Türklerin İslam’ı kabulünden sonra Uygurca ve Türkçe yazılan eserlerden bu güne kalanlar Divan-ı Lügâti’t-Türk, Atabetü'l-hakayık, Kutadgu Bilig gibi birkaç eseri geçmez. Aslında o dönemlerde eseri olan kendilerine “mevâlî”¹²⁶ denen yüzlerce âlim vardır ve binlerce eser vermişlerdir. Müslümanların en önemli kaynaklarından sayılan ve Kütüb-i Sitte diye bilinen altı eserin müellifinin üç tanesi Türk’tür. Ancak o dönemde dini eserler Arapça edebi eserler ise Farsça olarak telif edilmesi bir gelenektir. Bu Durum 19. Asra kadar büyük ölçüde böyle devam etmiştir. Muhammed b. Ğâzî el-Malatyavî’de eserini bu geleneğe uyararak Farsça yazmıştır.

¹²⁵ Bakara, 2/282

¹²⁶ Önceleri Arap olmadığı halde köleleştirilmek suretiyle Müslümanlar arasına katılan ve Müslüman olduğu için azad edilen kimseler için kullanıldığı halde sonradan kölelik geçmişe olmasa bile Arap olmayan halk ve bunlardan yetişen alimler için kullanılan bir kelimedir.

Nasihatname niteliğindeki bu eserler İslam ahlakını insanlar arasında yerleştirmeyi, sağlam bir toplum inşa etmeyi hedeflemektedir. İçerisinde çeşitli kıssa, hikâye, mesellerin yanında Allah'ın (c.c) ayetlerinden ve Rasulullah'ın (s.a.v) hadislerinden nakiller yapılarak tavsiye edilen güzel ahlak ve davranışlar temellendirilmiştir.

Malatyavî'nin eserinde zikrettiği otuz üç hadisin çoğunluğu temel kaynaklarda geçen sahih hadisler olmakla birlikte, bazı zayıf ve mevzuat alimlerin uydurma olduğu belirtilen haberler de nakletmektedir. Zikredilen bu hadisler dinin temelini oluşturan helal-haram konularıyla ilgili değil, aslı Kur'an ve sahih sünnet ile belirlenmiş konuların teyidi veya onların teferruatına dairdir.

Edebi eserler içerisinde hadisler rivayet mantığıyla değil, anlatılmak istenen meseleyi mesnetlendirmek niyetiyle nakledilmiştir. Bu sebeple hadislerin tamamı değil konu ile alakalı kısmı zikredilmiştir. Bu Hadis ilminde rivayet esnasında da yapılan bir husustur ki buna "Takti'" denmektedir.

Hadisi sağlam nakledebilmek kadar, hadisin toplum tarafından benimsenmesi ve istenen hususların hayata aksettirilmesi gerekmektedir. Bunun için geçmişte âlimlerin o günün şartlarında yaptıklarını değerlendirmek mümkün olduğunca kaynaklarını bulmak ve hangi bağlamda kullanıldığını ortaya koyarak bu günün ihtiyaçları doğrultusunda topluma sunulması büyük önem arz etmektedir.

Kaynakça

Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, Ebu Abdurrahman eş-Şeybanî. *es-Sunne*, thk. Muḥammed b. Sa'îd b. Salim el-Kahtanî (Demmam: Daru İbn Kayyim, 1986)

Abdurrezzâk b. Hemmâm, Ebû Bekr es-Sen'ânî. *el-Muşannef*, thk. Habîburrahmân el-A'zâmî, (Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, 1403)

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah b. Muḥammed eş-Şeybânî. *ez-Zühhd*, thk. Muḥammed b. Abdusselam Şahin. (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1999)

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah b. Muḥammed eş-Şeybânî. *Fazâilu's-Şahâbe*, thk. Vasiyullah Muḥammed Abbas (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1983)

Ali b. el-Ca'd b. Ubeyd el-Cevherî. *Musnedu İbni'l-Ca'd*, thk. Âmir Ahmed Ḥayder, (Beyrut: Muessesetu Nâdir, 1990)

Ali el-Kârî, Ebu'l-Hasan ibn. Muḥammed Nuruddin el-Herevî. *el-Esrâru'l-merfû'a fi'l-aḥbâri'l-mevdû'a (el-Mevdû'atu'l-kubrâ)*, thk. Muḥammed es-Sabbâğ, (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, ts.)

Ali el-Kârî, Ebu'l-Hasan ibn. Muḥammed Nuruddin el-Herevî. *el-Meşnû'u fi ma'rifeti'l-ḥadîsi'l-mevzû'*, thk. Abdulfettâh Ebû Gudde, (Beyrut: 1398)

Düzen, İbrahim. *Muhammed b. Gâzî el-Malatyavî ve Eseri Ravzatu'l-'ukûl*, (İstanbul: Beyan Yayınları, 2016.)

Ebû Abdullah b. Muhammed eş-Şeybânî. *el-Müsned*, (Kahire, Müessesetü Kurtuba. ts.)

Ebû Abdullah b. Muhammed eş-Şeybânî. *Musnedu'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, thk. Şuayb el-Ernaût-Adil Mürşid (Beyrut: Muessesetu'r-Risale, 2001)

Ebû Avâne, Yakup b. İshak b. İbrâhîm el-İsferâyînî. *Musteḥrecu Ebî 'Avâne*, thk. Eymen b. Arif ed-Dımaşkî, (Beyrut: Dâru'l-Marife, 1998)

Ebu Dâvûd, Süleyman b. Eş 'as es-Sicistânî. *es-Sünen*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd, (Dâru'l-fikr, ts.)

Ebû Nuaym Ahmed b. Abdullah b. Ahmed el-İsfehânî. *Hilyetu'l-evliyâ ve ṭabakātu'l-eşfiyâ*, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-Arabî, 1974), 10: 208.

Ebû Yûsuf, Yakup b. İbrâhîm İbn Hibe. *el-Âsâr*, thk. Ebu'l-Vefâ, (Beyrut: ts.)

Ebû'l-Fadl Ahmed b. İbrâhîm en-Nisâbûrî el-Meydânî, *Mecma'u'l-emsâl*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid. (Beyrut: Dâru'l-Marife, ts.)

Ebû'l-Fadl Muhammed b. Tâhir b. Ali b. Ahmed el-Ḳayserânî. *Zahîretu'l-ḥuffâz*, thk. Abdurrahman el-Feryevâi, (Riyad: Dâru's-Selef, 1996)

ed-Dârimî, Abdullah b. Abdurrahman. *es-Sünen*, thk. Fevvez Ahmed ve Halid es-Sebu'l 'Alemî, (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-'arabî, 1407)

ed-Deylemî, Şîrûye b. Şehrdâr b. Şîrûye. *el-Firdevs bi me'sûri'l-ḥiṭâb*, thk. es-Sâid b. Besyûnî Zağlûl, (Beyrut: 1986)

ed-Dûlâbî, Ebû Bişr Muhammed b. Hammâd b. Muslim. *ez-Zurriyyetu't-ṭâhiretu'n-Nebeviyye*, thk. Sa'd el-Mubârek el-Hasan, (Kuveyt: Dâru's-Selefiyye, 1407)

el-Aclûnî, İsmail b. Muhammed b. Abdulhâdî. *Keşfu'l-ḥafâ*, thk. Abdulhamid b. Ahmed b. Yusuf b. Hindavî (Beyrut: Mektebetu'l, Asriyye, 2000), 2: 97.

el-Âmirî, Ahmed b. Abdulkerim. *el-Ciddu'l-ḥaşâiş fi beyân mâ leyse bî ḥadîs*, thk. Bekr Abdullah Ebû Zeyd, (Riyad: 1412), 141.

el-Askerî, Ebu Hilal el-Huseyn b. Abdillâh b. Sehl b. Sa'd. *Cemheretu'l-emsâl*, (Beyrut: Dâru'l-fikr, ts.)

el-Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hasan b. Ali. *Şu'abu'l-îmân*, thk. Abdulali Abdulhamid, (Bombay: Dâru's-Selefiyye, 2003)

- el-Beyhakî, Ebu Bekr Ahmed b. Hüseyin. *Es-Sünenü'l-kübra*, (Haydarabad: Meslisü Dâirati'l-Meârifi'n-Nizâmiyye fi'l-Hind, 1344)
- el-Buhârî, Muhammed b. İsmail b. İbrâhîm. *el-Camiu's-sahîh*, thk, Mustafa Dîb el-Boğa, (Yemâme: Dâru İbn Kesîr, 1987)
- el-Buḥârî, Muhammed b. İsmail. *el-Edebu'l-mufred*, thk. el- Muhammed Nasıruddin Elbânî, (Suud: Dâru's-Siddîk, 1997),
- el-Curcânî, Ali b. Muhammed b. Ali. *Kitâbu't-ta'rîfât*, thk. Cemâ'atun mine'l-Ulemâ (Beyrut: 1983)
- el-Curcânî, Ebû Bekr Abdulkadir b. Abdurrahman. *Esrâru'l-belâğa*, thk. Mahmûd Muhammed Şâkir, (Kahire: Matbatu'l-Medenî, ts.)
- el-Curcânî, Ebû Bekr Abdulkâhir b. Abdurrahman. *Durcu'd-durer fi tefsîri'l âyi ve's-suver*, thk. Muhammed Edîb Şekûr, (Amman. Dâru'l-Fikr, 2009)
- el-Curcânî, el-Hüeyn b. el-Hasan b. Muhammed b. Halîm. *el-Minhâc fi şu'abi'l-îmân*, thk. Hilmî Muhammed Fûde, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1979)
- el-Cûzecânî, Ebû Usmân Sa'îd b. Mansûr. *es-Sunen* thk, Habîburrahman el-'Azamî, (Hindistan: er-Dâru's-selefiyye, 1982)
- el-Elbânî, Ebû Abdurrahman Nâsıruddin. *Zâifu'l-Câmi 'i's-Şağîr ve ziyâdetuh* (Beyrut: Mektebetu'l-İslâmiyye,1988)
- el-Elbânî, Ebû Abdurrahman Nasîru'd-din. *Silsiletu'l-ehâdîsi'z-za'îfe*, (Riyad: Daru'l-Meârif, 1992), 5: 510.
- el-Elbânî, Muhammed Nâsiruddîn, *Ğâyetü'l-merâm fi tahrîci ehâdîsi'l-halâli ve'l-harâm*, (Beyrut, el-Mettebebü'l-İslâmî, 1405), 271.
- el-Elbânî, Nasîruddîn, *es-Silsiletu's-sahîhatu'l-maḥtasara*. (Riyad: Mektebetü'l-Ma'ârif, ts.)
- el-Haddâd, Ebû Abdullah Mahmûd b. Muhammed. *Tahrîcu ehâdîsi İhyâi 'Ulûmi'd-Dîn*, (Riyad: Dâru'l-'Âsime, 1987)
- el-Harâifî, Ebû Bekr Muhammed b. Cafer b. Sehl. *el-Muntekâ min kitâbi mekârîmi'l-aḥlâk ve me'âlîhâ*, thk. Muhammed Mutî' el-Hâfız, (Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 1406)
- el-Hâşimî, Zeyd b. Abdullah b. Mesûd Ebû Hayr. *el-Emsâl*, (Dımaşk, Dâru's-Sadeddin, 1423)
- el-Hattâbî, Ebû Suleyman Hamd b. Muhammed b. İbrâhîm. *Ġarîbu'l-ḥadîs*, thk. Abdulkerim İbrâhîm el-Gırbâvî, (Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 1982)
- el-Ḥayrabeytî, Mahmûd b. İsmâil b. İbrâhîm. *ed-Durratu'l-ğarrâ' fi naşîhai's-selâtin ve'l-ḳudâti ve'l-umerâ'*, (Riyad: Mektebetu Nizâr Mustafa, ts.)

- el-Humeydî, Ebû Bekr Abdullah b. ez-Zubeyr b. İsa. *Musnedu'l-Humeydî*, thk. Hasan Selîm Esed (Dımaşk: Dâru's-Sekâ, 1996)
- el-İrâkî, Zeynüddin. *Tahrîcü eĥâdîsi'l-İhyâ*, (Dâru'l-âsimeti li'n-neşr, 1987, Riyad)
- el-İsfehânî, Ebu Nuaym. *Hilyetü'l-evliya*, (Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-arabî, 1405)
- el-Kalkaşendî, Ahmed b. Ali b. Ahmed. *Subĥu'l-a'sâ fi şinâ'ati'l-inşâ*, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.)
- el-Kelâbâzî, Ebu Bekr Muhammed b. Ebu İshak. *et-Te'arruf li mezhebi ehli't-taşavvuf*, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1994)
- el-Kudâ'î, Ebû Abdullah Muhammed b. Selâme b. Cafer. *Musnedu's-Şihâb*, thk. Hamdî b. Abdulmecid (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, ts.)
- el-Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Vaddâh b. el-Mervânî. *el-Bide'u ve'n-nehyu 'anhâ*, thk. Amr Abdulmun'im Selim (Kahire: Mektbetu İbn Teymiyye, 1416)
- el-Lâlekâî, Ebû'l-Kâsım Hibetullah ibnü'l-Hasan. *Şerĥu usûli itikâdi ehli's-Sunne ve'l-Cema'ât*, thk. Ahmed b. Sad b. Hamdân (Suûd: Dâru Tayyibe, 2003)
- el-Makdisî, Mer'î b. Yûsuf b. Ebû Bekr b. Ahmed. *el-Fevâidu'l-mevzû'a fi'l-eĥâdîsi'l-mevzû'a*, thk. Muhammed b. Lutfî, (Riyâd: Dâru'l-Varrâk, 1998)
- El-Makdsî, Ebû'l-Fadl Muhammed b. Tahir b. Ali eş-Şeybânî. *Etrâfu'l- ġarâib ve'l-efrâdu mine'l-ĥadîs*, thk. Mahmud Muhammed, Mahmud Hasan Nassâr (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1998)
- El-Makdsî, Ebû'l-Fadl Muhammed b. Tahir b. Ali eş-Şeybânî. *Ma'rifetu't-tezkire fi'l-eĥâdîsi'l-mevzû'a*, thk. Imamduddin Ahmed Haydar (Beyrut: y.y., 1985),
- el-Malatyavî, Muhammed b. Gâzî. *Ravzatu'l-'ukûl*, (thk. Muhammed Ruşen, Ebu'l-Kasım Celil Pur), Tahran: 1383.
- el-Merâġî, Ahmed b. Mustafa. *Tefsîru'l-Merâġî* (Mektebetu Mustafâ, 1946)
- el-Mevşlî, Ebu Ya'lâ Ahmed b. Ali. *el Müssned*, thk. Hüseyin Selim Esed, (Dımeşk: Dâru'l-Me'mûn li't-türâs, 1984,)
- el-Munâvî, Zeynuddin Muhammed Abdurrauf b. Tacu'l-Ârifîn b. Ali. *Feyzu'l-kadîr şerhu'l- Câmî 'i's-Şaġîr*, (Mısır: 1356)
- el-Muttakî el-Hindî, Alauddin b. Husamiddin b. Kadı el Hindî. *Kenzu'l-'ummâl fi suneni'l-eġvâl ve'l-ef'âl*, thk. Bekrî Ĥayânî-Şafvet es-Sakâ, (Beyrut: Muessesetu'r-Risale, 1981)

- el-Vâhidî, Ebû'l-Hasan Ali b. Ahmed. *el-Vasîf fi tefsîri'l-Kurâni'l-Mecîd*, thk. Adil Ahmed Abdulmevcûd (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye 1994)
- el-Vatvât, Ebû İshak Burhanuddin Muhammed b. İbrâhîm. *Ğureru'l-ħaşâiş ve 'ireru'n-naķâiş*, thk. İbrâhîm Şemsuddin (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2008)
- En-Nesâî, Ahmed b. Şuâyib. *es-sünen*, thk. Abdülfettah ebû Gudde, (Haleb: Mektebetü'l-maţbûâtî'l-İslâmiyye, 1986)
- en-Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn b. Şeref. *el-Mesâilu'l-mensûre*, thk. Muhammed el-Haccâr, (Beyrut: 1996)
- en-Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahya b. Şeref, *Et-Takrîb ve't-teysîr li ma'rifeti süneni'l-Beşîri'n-Nezîr fi usûli'l-hadîs*, thk. Muhammed Osman el-Haş, (Beyrut, Dâru'l-Kitâb el-Arabî, 1985),
- en-Nuveyrî, Ahmed b. Abdulvahhab b. Muhammed. *Nihâyetu'l-ereb fi funûni'l-edeb*, (Kahire: Dâru'l-Kutub ve'l-Vesâik, 1423)
- Er-Râfi'î, Ebu'l-Kasım Abdülkerim b. Muhammed. *et-Tedvîn fi aħbâri Kazvîn*, thk. Izzullah el Utâridî, (Dâru'l-kütübi'l-ilmiiyye, 1987)
- Er-Râmehurmuzî, Ebu'l-Hasen b. Abdirrahman. *Emsâli'l-hadîs*, thk. Ahmed Abdülfettah Temmam, (Beyrut: Müessesetü'l-kütübi's-seķâfiyye, 1409)
- er-Râzî, Fahrudin Ebû Abdullah b. Umer b. Hasan. *Mefâtîhu'l- ğayb*, (Beyrut: Dâru'l-İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1420)
- es-Sâĝânî, Radyuddin el-Hasan b. Muhammed b. el-Hasan b. Haydar. *el-Mevzû 'ât*, thk. Necm Abdurrahman Halef (Dımaşķ: Dâru'l-Memun, 1405)
- es-Sahâvî, Şemsuddin Ebû'l-Hayr Muhammed b. Abdurrahman b. Muhammed. *el-Maķâşidu'l-ħasene fi beyâni'l-eħâdîsi'l-meşhûre 'ale'l-elsine*, thk. Muhammed Usmân el-Haş (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-Arabî, 1985)
- es-Sa'lebî, Ebu İshak Ahmed b. İbrahim. *el-Keşfu ve'l-beyân an tefsîri'l- Ķur 'ân*, thk. Ebû Muhammed Âşûr, (Beyrut: Daru İhyai't-Turâsi'l-Arabî, 2002)
- es-San'ânî, Ebû Bekr Abrürrezzak b. Hemmam. *el-Muşannef*, thk Habibürrahman el- 'Âzamî (Hindistan: el-Meclisü'l-'İlmî, h. 1403)
- es-Sayrafî, Yusuf b. Ebî Saîd el-Hasan b. Abdullah. *Şerħu ebyâti Sibeveyh*, thk. Muhammed Ali er-Rîh, (Kahire: Mektebetu'l-Kulliyeti'l-Ezheriyye, 1974)
- es-Se'âlibî, Abdulmelik b. Muhammed b. İsmail. *el-İ'câz ve'l-îcâz*, (Kahire: Mektebetu'l-Kurân, ts.)
- es-Sehâvî, Abdurrahman. *el-Meķâşidu'l-ħasene*, thk. Muhammed Osman (Dâru'l Kütübi'l-arabî, 2002, Beyrut)

- es-Senedî, Muhammed b. Abdulhâdî Nuruddîn. *Hâşiyetu's-senedî 'alâ Suneni'n-Nesâî*, (Haleb: el-Matbuâtu'l-İslâmiyye, 1986)
- es-Serahsî, Şemsu'l-Eimme Muhammed b. Ebî Sehl. *el-Mebsût*, (Beyrut: Dâru'l-Marife, 1993)
- es-Suyûtî, Celaluddin Abdurrahman b. Ebu Bekr. *ed-Dureru'l-mensûre fi'l-eĥâdîs i'l-muştehire*, thk. Muhammed b. Lutfî es-Sabbâg (Riyad: Şuûnu'l-Mektebât, ts.)
- es-Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahmân b.Ebîbekr. *el-Hâvî li'l-Fetâvâ*, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2004)
- eş-Şâfi, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs. *Musnedu'l-İmâmi's-Şâfi 'î*, thk. Mâhir Yâsin Fahl, (Kuveyt: Şeriketu Ğarâs, 2004)
- eş-Şâfi 'î, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs. *Musnedu'l-İmâmi's-Şâfi 'î*, thk. Muhammed Âbid es-Senedî (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, , 1951)
- eş-Şeybânî, Ebû Bekr, Ahmed b. Amr Ebî Asım. *es-Sunne*, thk. Muhammed Naşîru'd-din el-Elbânî (Beyrut: Mektebetu's-İslâmî, 1400)
- et-Taberânî, Ebû'l-Kâsım Suleyman b. Ahmed b. Eyyub b. Mutîr. *el-Mu'cemu'l-kebir*, thk. Hamdî b. Abdulmecid, (Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, 1994)
- et-Taberânî, Ebû'l-Kâsım Suleyman b. Ahmed b. Eyyub b. Mutîr. *el-Mu'cemu'l-evsat*, thk. Tarık b. İvağullah b. Muhammed-Abdulmuhsin b. İbrâhîm el-Huseynî (Kahire: Daru'l-Harameyn, ts.)
- et-Taberânî, Ebû'l-Kâsım Suleyman b. Ahmed b. Eyyub b. Mutîr. *er-Ravzu'd-Dânî (Mu'cemu's-Sağîr)*, thk. Muhammed Şekûr-Mahmûd el-Hâc, (Beyrut: 1985)
- et-Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr b. Yezid. *Tehzîbu'l-âsâr ve tafsîlu's-sâbit*, thk. Mahmud Muhammed Şakir (Kahire, Matbaatu'l-Medenî, ts.)
- et-Tayâlisî, Ebû Dâvud b. Cârûd. *Musnedu Ebî Dâvud et-Tayâlisî*, thk. Muhammed b. Abdulmuhsin (Mısır: Dâru Hicr, 1999)
- et-Tirmizî, Ebu İsâ, Muhammed b. İsâ İbn Dehhâk. *es-Sünen*, thk. Ahmed Muhammed Şakir, (Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-arabî, ts.);
- et-Tirmizî, Muhammed b. İsa b. Musa İbn Dehhâk. *es-Sunen*, thk. Beşşar Avvâd Marûf (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1998),
- ez-Zehebî, Şemseddin İbn Kaymaz. *Mîzânü'l-i'tidâl*, thk. Ali Muhammed el-Cibâvî, (Beyrut: Dâru'l-Ma'rifeti li't-tibâ'ati ve'n-neşr, 1963)
- ez-Zeyleî, Usmân b. Ali b. Mihceni'l-Bârî. *Tebyînu'l-hakâik ve ĥâşiyetu's-Şilbî*, (Kahire: el-Matbaatu'l-Kubrâ, 1313)

Gültekin Aladdin. *Arap Edebiyatında Mesel ve Hikmet Ravzatu'l- 'Ukûl Örneği*, (İlahiyat Yay. 2018, Ankara.)

Gültekin, Aladdin. *Kaynakları İtibarıyla Ravzatu'l- 'Ukûl'da Hikmet İçerikli Şiirlerin Farklı Kullanımı*, Ondokuz Mayıs Ünverses İlahyat Fakültesi Dergisi, 45/2 (Aralık 2018)

Gültekin, Aladdin. *Muhammed b. Gâzî'nin Ravzatu'l- 'ukûl Adlı Eserinde Geçen Arapça Şiirlerde Hikmet*, Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi, 2/2 (Aralık 2018),

Gültekin, Aladdin. *Muhammed b. Gâzî'nin, Ravzatu'l- 'Ukûl adlı Eseri Üzerine Bir İnceleme*", Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, 7/5 (Aralık 2018)

Gültekin, Aladdin. *Ravzatu'l- 'Ukûl Adlı Eserde Anlatılan İlk On Hikayedeki Arapça Şiir Örnekleri*, Uluslararası Malatyalı İlim ve Fikir insanları Sempozyumu Bidirileri (Malatya, 17-19-Kasım 2017), ed. Nusret Akpolat-Fikret Karaman-Mustafa Arslan (Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları, 2018)

Gültekin, Aladdin. *Ravzatu'l- 'Ukûl Adlı Eserde Geçen Mesel Örneklerine Dair Bir İnceleme*, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 6/5 (Aralık 2017)

Gültekin, Aladdin. *Selçuklu Devlet Adamı ve Alimi Muhammed b. Gâzî Malatya'vî'nin Döneminde Edebiyata Katkısı*, III. Uluslararası Sadreddin Konevî Sempozyumu (Konya, 19-20 Ekim 2018), ed. Erdal Baykan-Fatih Kaleci (Konya, Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları, 2018)

Hatîb el-Bağdâdî, Ahmed b. Ali (ibnü'n-Neccâr). *Târîhu Bağdad*, (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye,)

Hennâd b. El-Yusr el-Kûfî. *ez-Zühd*, thk. Abdurrahman Abdülcebbar el-Kayrevânî. (Dâru'l-hulefâi'l-İslamiyye, 1406, Kuveyt)

İbn Asâkir, Ebu'l-Kâsım Alî b. el-Hasan b. Hibetullah. *Mu'cemu's-Şuyûh*, thk. Vefâ Takiyuddîn, (Dimaşk: 2000)

İbn Battâl, Ebû'l-Hasan Ali b. Halef. *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî li İbni Battâl*, thk. Ebû Temîm Yasir b. İbrâhîm, (Riyad: Mektebetu'r-Rüşd, 2003)

İbn Dureyd, Ebûbekir Muhammed b. Hasan. *Ta'lik min Emâlî İbni Dureyd*, thk. Mustafa es-Senûsî (Kuveyt: el-Meclusu'l-Vatânî li's-Sekâfe, 1984)

İbn Ebi'd-Dünya. *Mekârimu'l-ahlâk*, thk. Mecdi Seyyid İbrâhîm, (Mektebetü'l-Kur'an, trsz. Kahire)

İbn Ebi'l-İzz, Sadruddin Muhammed b. Alâuddin b. Muhammed. *Şerhu'l-'Akâdeti't-Tahâvîyye*, thk. Nâsiruddîn el-Elbânî (Dâru's-Selâm li't-Tiba'a, 2005)

İbn Kesîr, İsmail b. Ömer, İhtisâru ulûmi'l-hadîs, thk, Ahmet Muhammed Şakir, (Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmîyye, ts),

İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Ğazvîni. *Sunenu İbni Mâce*, thk. Muhammed Fuâd (Beyrût: Dâru'l-İhyâi'l-Kutubi'l-Arabiyye, ts.)

İbn Taktakî, Muhammed b. Ali b. Tabâtabâi. *el-Fahru fi'l-âdâbi's-sultâniyye ve'd-duveli'l-İslâmiyye*, thk. Abdulkadir Muhammed Mâyû (Beyrut: Dâru'l-Kalemi'l-Arabî, 1997)

İbn. Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed el-Absî. *el-Kitâbu'l-muşannef fi el-eğâdîs i'l-âsâr*, thk. Kemâl Yusûf el-Hût, (Riyad: Mektebetu'r-Ruşd, 1409)

İbn. Hibbân, Muhammed b. Ahmed ed-Dârimî. *Sahîhi İbni Hibbân bitertîbi İbni Belbân*, thk. Şuayb Arnaût (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1993)

İbn. Hibbân, Muhammed b. Ahmed ed-Dârimî. *el-İhsân fi takrîbi Sahîhi İbni Hibbân*, thk. Şuayb Arnaût, (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1988)

İbn. Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Umer b. Kesîr. *Mu'cizâtu'n-Nebî*, thk. İbrâhîm Emîn Muhammed (el-Mektebetu't-Tevfikiyye, tsz)

İbn. Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Umer. *el-Bidâye ve'l-nihâye*, (Beyrut: y.y., 1988).

ibnu'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Cemaluddin Abdurrahman. *el-Muntaẓim fi târîhi'l-mulûk ve'l-umem*, thk. Muhammed Abdulkadir Atâ-Mustafa Abdulkadir Atâ, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1992)

İbnu'l-Hâc, Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed. *el-Medhal*, (Dâru't-Turâs, ts.)

İbnu'l-Mibred, Yusuf b. Hasan b. Ahmed b. Hasan. *et-Tahrîcu's-şagîr ve't-tahbîru'l-kebîr*, (Suriye: Dâru'n-Nevâdir, 2011)

İbnu'l-Varrâk, Muhammed b. Abdullah b. el-Abbâs. *İlelu'n-Nahv*, thk. Mahmud Câsim Muhammed ed-Dervîş, (Riyad: Mektebetu'r-Rüşd, 1999)

İbnü'l-Mülakkın, Siracüddin Ebu Hafs Ömer b. Ali b. Ahmed eş-Şâfiî, *et-Tezkira fi Ulûmi'l-Hadîs*, tlk. Ali Hasen Abdülhamid, (Ammân, Dâru Ammar, 1988)

İbrâhîm b. Umer b. Hasan el-Bukâ'î. *Naẓmu'd-durer fi tenâsubi'l-âyat ve's-suver*, (Kahire: Dâru'l-Kutubi'l-İslâmî, ts.)

Kâdi'l-Mâristân, Muhammed b. Abdalbâkî b. Muhammed. *Eğâdîsu's-şuyûhi's-sikât*, thk. Hâtim b. Ârif el-Avnî, (Dâru Âlemi'l-Fevâid, 1422),

Kıziler, Hamdi. *Muhammed b. Ğazî el-Malatyavî'de Hikmet Tasavvurunun Tasavvufî Açıdan Değerlendirilmesi*, I. Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Kongresi Bildiri Kitabı (Alanya, 23-25 Kasım 2018), ed. Mustafa Yiğitoğlu, (Karabük, Karabük Üniversitesi Yayınları, 2018)

- Mâlik b. Enes b. Mâlik. *el-Muvoatta'*, thk. Muḥammed Mustafa (Ebu Dabi: Muessesetu Zâyed, 2004)
- Mamer b. Râşid, Ebi Amr el-Ezdîel-Basrî. *el-Câmi'*, thk. Habîburrahman el-Aza'mî, (Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, 1403)
- Mansur b. Huseyin er-Razî el-Âbâ. *Nesru'd-durr fi'l-muḥâdarâ*, thk. Halid Abdulğani (Beyrut: y.y., 2004)
- Muḥammed b. Bekr b. Ebû Bekr b. Muḥammed el-Mahzûmî. *Miṣbâhu'l-Câmi'*, thk. Nuruddîn Tâlib (Suriye: y.y., 2009)
- Muḥammed b. Huseyin b. Muḥammed Ebû Abdurrahman es-Sulemî. *Âdâbu's-şoḥbe*, thk. Mecdî Fethî es-Seyyid (Mısır: Daru's-Shabeti't-Turâs, ts.)
- Muḥammed b. Umer b. Nevevî. *Merâḥu Lebîd li keşfi ma'nâ el-Kurâni'l-Mecîd*, thk. Muḥammed Emîn es-Sanâvî (Beyrut: y.y., 1417)
- Müslim b. Haccâc, Ebu'l-Hüseyn el Kuşeyrî. *el-Cami 'u's-Sahih*, thk. Muḥammed Fuad Abdülbâkî (Beyrut: Dâru ihyâi't-türrâsi'l-arabî, tsz.)
- Vehbe ez-Zuheyli, Mustafa. *Tefsîru'l-munîr fi'l- 'akîdeti ve's-şeri'a ve'l-menhec*, (Dimaşk: Dâru'l-Fikri'l-Muâsıra, 1418)
- Yazıcı, Tahsin. "Muḥammed b. Gâzî", Diyanet İslam Ansiklopedisi , (Ankara: 2005)

